

Міністерство освіти і науки України

ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Наукова бібліотека

**«БІБЛІОТЕКА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
ЯК НАУКОВИЙ ТА ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ЦЕНТР
У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ»**

Матеріали
науково–практичної конференції
27 листопада 2015 року

Чернігів

2015

УДК 027.7
ББК 78
Б 11

Схвалено рішенням Науково-методичної ради Наукової бібліотеки
від 26.11.2015 р., Протокол № 9/15

Відповідальний редактор	Н. В. Мороз
Мовне редагування	О. В. Друпп
Комп'ютерна верстка	Т. А. Сіденко

Б11

«Бібліотека вищого навчального закладу як науковий та просвітницький центр у сучасному інформаційному середовищі»: матеріали науково-практичної конференції /[уклад.: Н. В. Мороз, Т. А. Сіденко]. – Чернігів: Наукова бібліотека ЧНТУ, 2015. – 84 с.

УДК 027.7

ЗМІСТ

<i>Татаренко Л. С.</i> Наукова бібліотека ЧНТУ: досягнення та перспективи.....	4
<i>Мамоненкова М. В.</i> Університетська бібліотека: впровадження системи менеджменту якості.....	7
<i>Примаченко Н. О.</i> Традиції та новації у відділі комплектування та наукової обробки документів.....	23
<i>Лузіна Н. С.</i> Бібліографічне обслуговування користувачів: нові форми і методи роботи у НБ ЧНТУ.....	28
<i>Шкробко І. Б.</i> Організація обслуговування користувачів у НБ ЧНТУ: історія і сучасність.....	36
<i>Ільченко І. О.</i> Електронні ресурси та послуги - шлях актуалізації діяльності наукової бібліотеки сучасного університету.....	44
<i>Луговська А. М.</i> Інституційний репозитарій ЧНТУ: досвід роботи та перспективи розвитку.....	48
<i>Рейваховська Г. О.</i> Фандрейзингова діяльність у інтелектуально-культурному просторі університетської бібліотеки.....	53
<i>Житник О. М.</i> Формування іміджу сучасної бібліотеки вищого на-	59

вчального закла-
ДУ.....

Король Г. В. Інформаційне забезпечення навчального процесу у
секторі документів з гуманітарних дисциплін та соціальної робо-
ти: стан та перспективи розвитку..... **64**

Маленкова Ю. О. Правові аспекти регулювання діяльності бібліоте-
те-
ки..... **69**

Відомості про авторів..... **76**

УДК 027.7

Л. С. Татаренко,
директор наукової бібліотеки ЧНТУ

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ЧНТУ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. В статті розглядається стан використання в роботі НБ ЧНТУ сучасних форм інформаційного забезпечення діяльності університету. Визначено основні напрямки розвитку бібліотеки на майбутнє.

Ключові слова: бібліотека внз, сучасні інформаційні технології.

На сучасному етапі ЧНТУ цілеспрямовано і поступово вирішує задачу створення високотехнологічного інформаційно-комунікаційного освітньо-наукового середовища для навчання студентів, яке відповідає потребам інформаційного суспільства, сучасному рівню науки, техніки та світовим освітнім стандартам. Наукова бібліотека (НБ) університету, яка на протязі 55 років була і досі є активним співтворцем цього середовища, реагує на зміни у інформаційних потребах користувачів, удосконалює форми обслуговування, розширює спектр бібліотечно-інформаційних послуг, запроваджує у роботу нові інформаційні технології.

НБ орієнтована сьогодні на створення єдиного комунікаційного простору як гармонійного зібрання друкованих та електронних колекцій, що досягається шляхом формування організації доступу до світових інформаційних ресурсів. Фонд друкованих видань формується вже 55 років та налічує більш 576.000 прим. книг, періодичних видань, неопублікованих та нормативних документів. Протягом останніх років активно створюється електронна бібліотека, яка на цей час містить понад 4.800 документів, серед яких навчальна література, періодичні та навчально-методичні видання ЧНТУ, наукові видання; дисертації та автореферати дисертацій; матеріали конференцій; збірки наукових праць тощо.

Склад інформаційного ресурсу НБ розкривається у електронному каталозі (ЕК) бібліотеки, якій зараз налічує понад 190 тис. записів. Доступ до ЕК здійснюється у режимі on-line та на сьогодні зареєстровано майже 175 тис. результативних пошуків, понад 37000 звернень до повнотекстових документів.

Нові можливості у задоволенні інформаційних потреб користувачів відкриває перед НБ ЧНТУ вільний доступ до Інтернету, придбання повнотекстових баз даних та використання баз даних у режимі тестового доступу. Наукова бібліотека стала партнером Асоціації «Інформатіо-Консорціум», приєдналася до проекту ELibUkr «Електронна Бібліотека України: створення Центрів Знань в Університетах України», учасник проекту українського наукового цитування «Наукова періодика України».

Довідково-бібліографічний апарат (ДБА) бібліотеки, набуває величезної інформаційної потужності, об'єднуючи пошукові можливості власних каталогів та картотек з необмеженими можливостями зовнішніх ресурсів. Але наявність ресурсів віддаленого доступу не виключає необхідності формування та використання власних інформаційних ресурсів – різноманітних баз даних, впровадження нових цифрових сервісів із забезпечення наукової діяльності університету: репозитарію університету, сайтів електронних наукових журналів ЧНТУ тощо.

Майбутнє НБ ЧНТУ пов'язане з поняттям «віртуальна бібліотека», тому наші користувачі також поступово залучаються до віртуального сервісу. На Web-сайті бібліотеки представлено актуальну для користувачів інформацію про Наукову бібліотеку, її ресурси та послуги, новини про відкриття доступів до зарубіжних БД, проведення інформаційних, культурно-просвітницьких заходів та багато іншого.

Проведення наукових досліджень за тематикою: «Сучасні тенденції розвитку бібліотеки у структурі інформаційного забезпечення навчального процесу та наукової діяльності ВНЗ», «Використання науко-метричних баз даних як інноваційна складова інформаційного забезпечення наукової діяльності університету» надало можливість планувати інформаційну роботу бібліотеки відповідно до потреб користувачів.

В останні роки у житті бібліотеки відбуваються справді революційні зміни, а саме:

- автоматизація та комп'ютеризація технологічних процесів формування документних ресурсів бібліотеки на засадах поступового освоєння АБІС «УФД./Бібліотека» та «Ирбис».

- новий техніко-технологічний стан бібліотеки, можливості Інтернету та веб-технологій дозволяють переходити від традиційних довідково-бібліографічних форм інформаційного обслуговування до нових, у яких зростає частка аналітико-синтетичної переробки інформації, створення вебліографічних показників, надання віртуальних довідок.

- в обслуговуванні читачів провідну роль починає відігравати комп'ютеризована видача читачам документів як на паперових, так і електронних носіях, читальні зали з наданням доступу до локальної мережі університету та Інтернету, надання електронних сервісів;

- у культурно-просвітницькій роботі бібліотека використовує такі нові форми як інтернет-викторина, відео-галерея, віртуальна тематична виставка та ін. Все певніше бібліотека заявляє про себе у соціальних мережах.

Як ви переконалися співробітники бібліотеки вміють не тільки ввічливо видавати книжки читачам, а й створювати електронні бази даних, вести сайти наукових фахових видань, наповнювати репозитарій, наполегливо вчитися новому та багато ще чого та зоставатися при цьому чарівними жінками, креативними майстринями, турботливими господинями.

Участь у створенні єдиного освітнього простору університету визначає перспективи розвитку НБ у цілому, конкретизує пріоритетні напрямки роботи окремих структурних підрозділів бібліотеки і обумовлює координацію діяльності її структурних підрозділів. Зокрема актуальними стають такі питання:

- перехід на автоматизоване бібліотечне обслуговування всіх категорій користувачів, створення і постійне оновлення зведеної БД користувачів.

- організація регламентованого доступу до повнотекстових БД НБ у мережі Інтернет через авторизацію користувача при користуванні ЕК.

- просування наукових публікацій учених університету та його періодичних видань до міжнародного інфопростору, проведення моніторингу стану представництва вчених університету у світі.
- формування інформаційної культури користувачів, їх підготовка до взаємодії у принципово новому комунікаційному середовищі.

Новий стан діяльності НБ, як інформаційного виробництва, неодмінно призведе до перетворення бібліотеки у інтегрований інформаційно-науково-освітньо-дослідницький центр університету.

Література

1. Роль библиотеки в развитии информационной среды вуза. // Основы организации работы библиотеки вуза / Дригайло В. Г. - М., 2007. - С.171-175.
2. Совершенствование библиотечных технологий в современных условиях // Технология работы библиотеки / Дригайло В. Г. - М., 2009. - С.409-451.
3. Апшай Н. І. Інформаційне середовище внз як результат інформатизації / Н. І. Апшай // Вісник ХДАК. - 2011. - Вип.32.
4. Колесникова Т. О. Цифрові сервіси бібліотек внз із забезпечення розвитку науки / Колесникова Т. О. // Бібліотеки ВНЗ України у процесі імплементації Закону «Про вищу освіту» та інформатизації суспільства : матеріали наук.-практ. конф., (16-19 черв. 2015 р., м. Івано-Франківськ). - Івано-Франківськ, 2015. - С.147-160.

УДК 006.015.5:027.7

М. В. Мамоненкова,
заступник директора
наукової бібліотеки ЧНТУ

УНІВЕРСИТЕТСЬКА БІБЛІОТЕКА: ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ

Анотація. Розкрито сутність міжнародного стандарту ISO 9001:2000 та впровадження СУЯ у бібліотечну діяльність. Висві-

тлено досвід бібліотек з цього питання. Окреслено основні етапи та напрями роботи.

Ключові слова: якість, менеджмент якості, Міжнародний стандарт ISO 9001:2000, впровадження СУЯ у бібліотечну діяльність, система управління якості, принципи сучасної системи менеджменту якості (СМЯ)

Стратегія розвитку вищої освіти в Україні, як учасника Болонського процесу, пов'язана з комплексною модернізацією системи освіти, яка передбачає трансформацію сутності та методів сучасної вищої освіти та сприятиме задоволенню зростаючих потреб та розкриттю творчого потенціалу особистості, забезпечить впровадження нових інформаційних технологій. У наслідок чого виникає необхідність постійного підвищення рівня самоосвіти.

Бібліотеки вищих навчальних закладів є важливим та обов'язковим компонентом освіти. Саме вони є важливою складовою університету, яка допомагає входженню до світового освітнього простору, сприяє впровадженню кредитно-модульної системи навчання, підвищенню якості освіти, оволодінню світовим ринком. Університетська бібліотека як інформаційний осередок, повинна надати якісну інформаційну підтримку професорсько-викладацькому складу та студентам. У зв'язку з цим перед бібліотекою постає проблема як організувати якісний процес обслуговування користувачів, як повинен мислити працівник бібліотеки ВНЗ, щоб надати кваліфіковану допомогу користувачам.

Проблеми якості продукції та послуг сьогодні надзвичайно актуальні в усіх сферах життєдіяльності, у тому числі і у сфері бібліотечного обслуговування.

У 2000 році був затверджений міжнародний стандарт ISO 9001:2000, що дозволяє найбільш ефективно впроваджувати систему менеджменту якості (СМЯ) та оцінювати за допомогою сертифікації рівень цієї системи. Отримання сертифікату підтверджує ефективне функціонування СМЯ, що забезпечує стабільну та високу якість продукції чи послуг організації. Це не тільки престижно, у ба-

гатьох випадках - це питання виживання в умовах жорсткої конкуренції.

Згідно зі стандартами "якість - це сукупність характеристик об'єкта, що відноситься до його здатності задовольнити встановлені та передбачувані потреби". Якість у бібліотечному обслуговуванні - це комплекс (сукупність) всіх необхідних факторів, що сприяють виявленню, попередженню, прогнозуванню, визначенню, задоволенню та подальшому формуванню потреб (вимог) читачів у бібліотеці. Іншими словами, "якість" - це задоволеність користувача, якщо він отримує те, що йому потрібно, там, де йому потрібно, і так, як йому потрібно.

Таким чином, якість для бібліотеки - це добре відпрацьована внутрішня технологія та механізм управління, націлені на потреби користувача та задоволення його інформаційних запитів. Це означає, що однією із головних задач бібліотек вишів на сьогоднішній день є створення ефективно діючої та постійно удосконалюючої системи якості інформаційно-бібліотечних послуг, що впливають на підготовку високопрофесійних фахівців, на якість освітнього та науководослідного процесів у ВНЗ.

Результати діяльності бібліотеки та її положення у суспільстві залежать від двох складових:

1. якість мети: аналіз та розуміння потреб користувачів, визначення цілей якості послуг, тобто "представляти потрібні послуги", що є головним конкурентоспроможним фактором;

2. якість виконання: зниження дефектності, неоперативності, неактуальності послуг (необхідність "надавати правильні послуги").

У 1982 р. у США була видана книга Е. Демінга "Якість, продуктивність, конкурентоспроможність", де викладено 14 постулатів, за допомогою яких можна домогтися високої якості:

- постійно прагнути до досконалості;
- сприйняти нові принципи визначення цілей роботи;
- перейти від перевірки товарної маси до аналізу якості;
- здійснювати покупки, керуючись якістю, а не ціною;
- постійно знаходити, ставити та вирішувати завдання;
- забезпечити підготовку працівників на робочому місці;
- забезпечити керівництво та перевірку роботи;

- вселяти співробітникам почуття впевненості за своє робоче місце;
- заохочувати бригадні методи роботи у рамках підрозділів;
- відмовитися від таких стимулів у роботі, як гасла та інші цільові орієнтири;
- відмовитися від валових показників, встановлених квотами;
- стимулювати гордість працівника результатами своєї праці;
- розробити великі програми безперервного навчання та професійної підготовки співробітників;
- забезпечити ефективне управління, здатне здійснити повну переорієнтацію на якість.

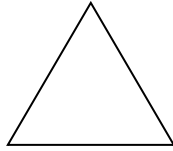
Наочною ілюстрацією філософії Демінга може слугувати "Трикутник Джойнера", запропонований Брейном Джойнером.

Вершина цього трикутника — одержимість якістю, а його основу складають дві основні сили — загальнокомандна робота та науковий підхід, завдяки чому досягається якість.

Одним із головних принципів управління якістю визначено принцип прийняття рішень на основі фактів. Для того, щоб зрозуміти технологію оперативного прийняття рішень наведемо класичний приклад – це діаграма видатного японського спеціаліста у галузі системи якості Каору Ісікави, що отримала назву – риб'ячий хребет. "Голова" рибини – це проблема, яку ми вивчаємо, "хребет" – горизонтальна лінія, на якій розміщуються "кістки", тобто причини та фактори, що прямо чи побічно впливають на виникнення конкретної проблеми. Причому, чим ближче до "голови" розташовані "кістки", тим більший вплив вони здійснюють на існуючу проблему. У свою чергу, для кожної із визначених категорій додаються додаткові "кістки", які означають ділення окремих причин на підпричини. Продовжуючи цю декомпозицію, ми фактично можемо отримати дерево з великою кількістю гілок. Оскільки всі причини усунути складно або неможливо, то для того, щоб позбутися невідповідностей, ми вибираємо декілька найголовніших причин та усуваємо їх. Отже вирішуємо проблему. Зазначимо, що для аналізу наслідків можна змінювати направлення "кісток", і таким чином, отримати уявлення про найвірогідніші наслідки, що допоможе оцінити доцільність коригувальних чи запобіжних дій. Позитивним є те, що в основу менеджменту якості покла-

дено безперервний процес: постановка цілей, їх реалізація, постійне поліпшення діяльності.

Одержимість якістю

Всі - одна команда

Науковий підхід

В останні роки з'явилося багато нових теоретичних і практичних розробок в області якості, з яких можна виділити два основних положення: все має робитися в інтересах клієнтів, потреби котрих відомі; дешевше робити все добре з першого разу.

Важливою умовою створення Системи управління якістю є застосування процесного підходу. Сутність цього підходу полягає у тому, що функціонування організації розглядається як мережа взаємозв'язаних та взаємодіючих процесів. Для його поліпшення необхідно виявити процеси, описати їх, встановити цілі та критерії ефективності процесу, визначити ресурси, налагодити структуру процесів, забезпечити управління цими процесами на основі цілей та критеріїв.

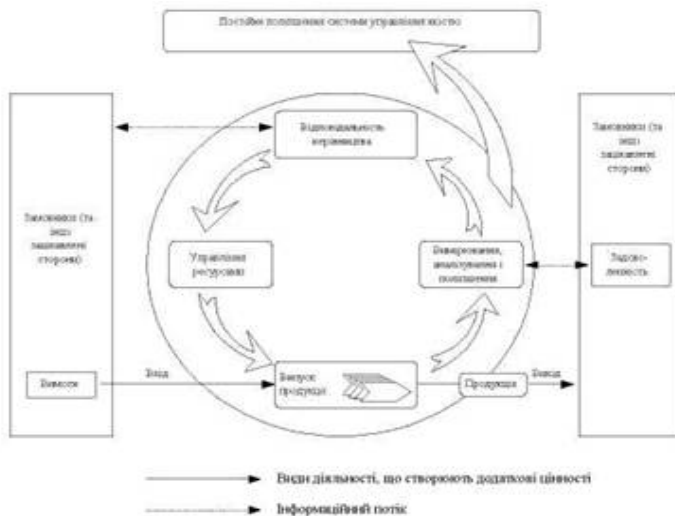

Рис. 3. Процесний підхід відповідно до ISO 9001:2000

Рис. 3. ілюструє систему управління якістю, що базується на процесах, описаних у стандартах ISO серії 9000. Він показує, що зацікавлені сторони відіграють суттєву роль у наданні вхідних даних для організації. Відстежування задоволеності зацікавлених сторін вимагає оцінювання інформації щодо сприйняття цими сторонами ступеня задоволення їхніх потреб та очікувань.

Важливим завданням у сучасних умовах діяльності бібліотеки ВНЗ є ознайомлення широкого бібліотечного загалу з певним накопиченим досвідом впровадження системи менеджменту якості (СМЯ) та проблемними ситуаціями, що виникають на практиці.

У бібліотеках Росії вже декілька років активно впроваджується та удосконалюється система якості, що дало змогу накопичити практичний досвід та отримати результати наукових досліджень. Науковий інтерес викликає аналіз інновацій у Науково-технічній бібліотеці Томського політехнічного університету, Науковій бібліотеці Новосибірського державного технічного університету, Науковій бібліотеці Ставропольського державного аграрного університету, зональній науковій бібліотеці Вороніжського державного університету.

Першою серед бібліотек вищих навчальних закладів Росії, що отримала сертифікат на відповідність системи управління якістю з надання інформаційно-бібліотечних послуг вимогам міжнародного стандарту серії ISO 9001:2000 стала **Науково-технічна бібліотека Томського політехнічного університету** (2003 р.). Бібліотека сертифікувалася за восьми розділам стандарту. Роботу з розробки та впровадження системи управління якістю в бібліотеці було розпочато з призначення уповноваженого за якістю, організацією робочої групи зі створення та впровадження СУЯ, до якої увійшли керівники структурних підрозділів, розроблено план роботи, який включав основні етапи розробки системи управління якістю, визначені строки виконання робіт, відповідальні та виконавці, результати та форми звітності.

Наукова бібліотека Новосибірського державного технічного університету роботу із розробки та впровадження СУЯ розпочала у лютому 2004 року.

На першому етапі впровадження системи управління якістю визначала місію, політику, цілі та завдання бібліотеки в області якості. Значна увага була приділена інформуванню та навчанню персоналу бібліотеки.

На другому етапі було проведено аналіз діяльності бібліотеки на її відповідність вимогам системи управління якістю, виявлені слабкі місця, які потребували удосконалення.

Самим складним для бібліотеки стало визначення та опис основного бібліотечного процесу „Управління інформаційними ресурсами бібліотеки“. Треба було визначити цілі, вхідні та вихідні дані, відповідальних посадових осіб, послідовність та взаємодію усіх складових процесу, критерії для вимірювання результативності управління процесом, забезпечити ресурсами. Процес „Управління інформаційними ресурсами бібліотеки“ було розподілено на функції: комплектування бібліотечного фонду, обробка документів та формування довідкового апарату; організація та збереження фонду; використання бібліотечного фонду.

У бібліотеці була розроблена номенклатура справ та документування процесів та процедур. У нові документи входить стандарт „Управління інформаційними ресурсами бібліотеки“, який є основ-

ним документом бібліотеки, у якому реалізовані вимоги стандарту до системи якості бібліотеки, доопрацьовані посадові інструкції, положення про структурні підрозділи бібліотеки, розроблено 42 технологічні інструкції на основні бібліотечні процеси.

Наукова бібліотека Ставропольського державного аграрного університету впровадження системи управління якістю розпочала з визначення місії, принципів та цілей роботи бібліотеки.

Наукова бібліотека Ул'янівського державного технічного університету розробку та впровадження СУЯ почала з мотивації та навчання персоналу. Співробітники бібліотеки проходили навчання як за межами університету, так і на курсах, організованих в університеті. Це дало можливість бібліотеці чітко визначити пріоритети розвитку, розробити цілі і послідовність дій з впровадження СУЯ.

Проблеми розробки та впровадження СУЯ не менш актуальні і для бібліотек Республіки Білорусь.

Наукова бібліотека УО «Полоцький державний університет» однією з перших в Білорусі почала роботу з підготовки до впровадження СУЯ. Для самостійного навчання співробітників бібліотеки, була створена БД «Система управління якістю у вузах», проведені заняття по вивченню стандартів серії ISO 9000 та досвіду роботи бібліотек з розробки та впровадження СУЯ.

Сформована робоча група розробила документацію на основі принципів СУЯ, приділяючи особливу увагу принципу процесного підходу. Було складено план роботи, визначені основні процеси. Всі співробітники брали участь в складанні блок-схем на виконання ними роботи. Одночасно вносилися зміни в посадові інструкції, робочі інструкції та в організаційну структуру бібліотеки.

У 2010 році Наукова бібліотека УО «ПГУ» успішно пройшла сертифікаційний аудит на відповідність СУЯ бібліотеки вимогам стандарту серії ISO 9001:2009 та на відповідність вимогам БШ EN ISO 9001:2008. В Україні питання впровадження СУЯ у бібліотечну діяльність визнані актуальними, про що свідчать статті О. Виноградової, І. Рябченко, В. Бочарова, О. Вороніної, Т. Грищенко, О. Нікітенко, Л. Влащенко, В. Шевченко, О. Шкурко, О. Посвистак, Г. Саприкіна, В. Дригайло, Т. Новальської, Т. Ткаченко, В. Вахнован.

В Україні першим серед державних вищих навчальних закладів у вересні 2008 року міжнародний сертифікат якості отримав **Національний авіаційний університет**. Наукова бібліотека НАУ брала активну участь у впровадженні цієї системи. Складність її реалізації полягала у тому, що для отримання сертифікату відповідності ISO 9001:2000 необхідно було запровадити нові технології та процедури управління, які спрямовані на задоволення потреб споживачів та забезпечення якості послуг.

Мотивація керівництва бібліотеки із впровадження СМЯ була сформована бажанням підвищити її імідж, задоволеність споживачів, поліпшити якість послуг, забезпечити високу продуктивність та якість процесів, створити комфортний психологічний клімат, завоювати міжнародне визнання тощо.

Як свідчить практика, навчання персоналу є необхідної умовою якісного виконання проекту з розробки та впровадження СМЯ. Саме тому в бібліотеці НАУ розпочала роботу «Школа якості», в якій було запроваджено тренінги персоналу, в процесі яких проводилось тестування. В процесі тренінгів проводились письмові опитування - оцінювання знань (вхідний та вихідний контроль), крім того, співробітники висловлювали у письмовому вигляді свої побажання щодо покращення ведення цих занять.

Наукова бібліотека Національного університету біоресурсів та природокористування України також у березні 2010 року активно включилась у процес розробки, впровадження та сертифікації системи управління якістю в університеті. Роботу було розпочато з наказу ректора. Створена робоча група пройшла відповідне навчання. Вивчався досвід міжнародних університетів, були визначені основні процеси, відповідно до вимог міжнародних стандартів серії ISO 9000 та стандартів Європейської асоціації гарантії якості у вищій освіті, аналізувався їхній стан. Для бібліотеки основним процесом було визначено процес «Управління інформаційними ресурсами наукової бібліотеки». Написання документованої процедури тривало близько півроку, так як необхідно було детально описати усі процеси бібліотеки, їх планування, управління, контроль, усунення недоліків.

Бібліотека Харківського національного університету радіоелектроніки роботу з впровадження елементів системи управління

якістю розпочала з аналізу структури бібліотеки. Для визначення процесів, які функціонують в бібліотеці, на основі положення про бібліотеку, було створено технологічну карту роботи бібліотеки технічного університету.

Впровадження СУЯ вимагає багато зусиль, тому співробітники бібліотеки вирішили почати роботу з впровадження елементів системи управління якістю в окремому структурному підрозділі, а саме у відділі електронних ресурсів - провідному підрозділі бібліотеки. Були визначені основні процеси, на основі положення про електронну бібліотеку, розроблена технологічна карта процесів відділу. Для кожного процесу визначені показники якості, розроблена шкала оцінювання, вибрано метод оцінювання.

Наукова бібліотека Донецького національного університету економіки та торгівлі імені Михайла Туган-Барановського розпочала з 2008 року розробляти та впроваджувати у роботу структурних підрозділів систему управління якістю (СУЯ).

Відповідно до вимог стандарту ISO 9000-2001 розроблена політика бібліотеки в області якості, визначено цілі, документовані процедури, настанова з якості. Впровадження процесного підходу у діяльність бібліотеки дає можливість удосконалити її структуру, створити нову систему розподілу відповідальності та повноважень, приймати нові типи управлінських рішень. Першим кроком у цьому напрямі стало визначення та опис процесів та їх зв'язків.

Опис основних технологічних процесів здійснювався в кожному структурному підрозділі бібліотеки на основі положення про нього, посади та обов'язків його співробітників і є нормативним документом, який закріплює норми відповідальності кожного співробітника. У описі визначається мета процесу; характер робіт, послідовність їх виконання з вказівкою результатів; виконавці, вимоги до їх кваліфікації, терміни виконання; порядок взаємодії між структурними підрозділами бібліотеки та виконавцями; вимоги до ресурсів, необхідних для виконання робіт; порядок контролю виконання робіт; критерії оцінки виконаних процесів.

Наступним етапом впровадження СУЯ у бібліотеці є розробка технологічних карт на основні бібліотечних процесів структурних підрозділів та методів управління ними.

НБ ДонНУЕТ є організатором наукових конференцій, на яких розглядаються питання розробки та впровадження системи управління якістю у бібліотечну діяльність.

У 2011 році сертифікат якості отримав Чернігівський державний технологічний університет. Наукова бібліотека університету розпочала впровадження СУЯ у свою діяльність.

На сьогодні університетські бібліотеки розуміють необхідність впровадження в свою діяльність стандартів ISO 9001:2000. Бібліотеки залежать від своїх користувачів, тому потрібно знати та розуміти їх потреби, які існують на даний момент, та ті, що можуть виникнути у майбутньому. Бібліотека повинна відповідати вимогам користувачів та прагнути перевершити їх очікування. Орієнтація на читача — основний принцип Міжнародних стандартів якості.

Першим кроком, який треба зробити персоналу бібліотеки при розробці системи якості бібліотеки – це описати технологічні процеси. Треба визначити цілі, вхідні та вихідні дані, відповідальних посадових осіб, послідовність та взаємодію усіх складових процесу, критерії для вимірювання результативності управління процесом, забезпечити цей процес ресурсами. Основне завдання керівників процесів – створити команду для описання та реалізації процесу. Члени команди повинні навчитися працювати разом, навчитися слухати одне одного. Дуже складне завдання – навчити персонал бібліотеки працювати у команді, особливо бібліотечних працівників, тому, що кожний із них має свою точку зору, протягом багатьох років виконував ці завдання і «добре» знає як треба їх виконувати. Логіка персоналу бібліотеки, яка впроваджує систему управління якістю, повинна відрізнятися новаторством, ініціативністю, готовністю до змін, бути позитивною та оптимістичною.

Наслідком впровадження СУЯ та свідомством зрілості бібліотеки повинна стати нова стратегічна ціль – виховання з кожного члена колективу фахівця нового мислення, креативного, здатного навчатися та працювати у команді, тим самим забезпечуючи стабільну якість надаваних послуг при мінімальних затратах усіх видів ресурсів. Персонал бібліотеки на практиці повинен освоїти та використовувати нові форми та методи сучасного менеджменту. Власноручно створи-

ти нову корпоративну культуру, яка буде базуватися як на загальноприйнятих принципах, так і на цінностях самої бібліотеки.

Концептуальною основою моделі стратегічного розвитку персоналу бібліотеки є правильний вибір напрямку перетворень із застосуванням сучасного інструментарію. Модель управління стратегічним розвитком персоналу бібліотеки можна представити так:

Таким чином можна зробити висновок, що персонал бібліотеки є базовим елементом системи управління якістю бібліотеки, головним ресурсом її динамічного зростання та відображає глибокі зміни у її роботі.

3. Бібліотека має опанувати процес управління якістю, яка включає три етапи:

- планування якості (що ми хочемо зробити?);
- контроль якості (що ми робимо?);
- підвищення якості (як ми можемо поліпшити те, що робимо?).

4. Якість для бібліотеки — це добре налагоджена внутрішня технологія та механізм керування, націлені на інтереси користувача та

задоволення його інформаційних запитів. Це означає, що одним з головних завдань бібліотек ВНЗ на сьогодні є створення вдосконаленої та ефективно діючої системи якості інформаційно-бібліотечних послуг, що впливають на підготовку високопрофесійних фахівців, на якість освітніх та науково-дослідних процесів у ВНЗ.

5. Якісна освіта неможлива без якісної інформаційної підтримки науково-освітнього процесу. Це одне з головних завдань бібліотек вищих навчальних закладів. Що означає для бібліотеки ВНЗ якість? Це відповідність того, що очікує ВНЗ від бібліотеки. **У чому полягають ці очікування?** Насамперед:

- у підвищенні освітніх можливостей студентів,
- у розширенні інформаційної бази навчання та наукових досліджень,
- у забезпеченні культурного та виховного процесу.

6. Менеджмент якості є наскрізним аспектом системи керування бібліотекою, аналогічним таким, як час, витрати, управління персоналом. Саме це положення лежить в основі **головних принципів, що визначають сутність сучасних систем менеджменту якості:**

- якість — невід’ємний елемент будь-якого виробничого процесу;
- відповідальність за якість має бути адресною;
- для реального підвищення якості потрібні нові технології;
- підвищити якість можна тільки зусиллями всіх працівників бібліотеки;
- політика у сфері якості має бути частиною загальної стратегії діяльності бібліотеки.

7. Таким чином, “Менеджмент якості бібліотеки” — це система методів, засобів і видів діяльності, спрямованих на забезпечення вимог та очікувань користувачів бібліотеки щодо якості роботи самої бібліотеки та її продукції. Менеджмент якості у бібліотечній діяльності — це розроблена і впроваджена в практику єдина політика, методологія і методика роботи бібліотеки, що відповідає пропонованим на визначеному етапі часу вимогам різних категорій читачів до якості інформаційних послуг, а також до якості сервісу, способам і формам надання даних інформаційних послуг.

8. Розробка та впровадження системи якості у роботу бібліотеки дасть можливість:

- значно поліпшити взаємодію працівників бібліотеки, впорядкувати роботу структурних підрозділів, розкривши в документах системи процедури всіх видів діяльності;

- підвищити документаційну культуру бібліотеки;

- підвищити відповідальність керівників вищої і середньої ланки за використання трудових ресурсів;

- поліпшити трудову і технологічну дисципліну;

- підвищити ефективність виробництва інформаційно-бібліотечної продукції і послуг;

- збільшити конкурентоспроможність бібліотеки.

Менеджмент якості торкається управління бібліотекою з орієнтацією на якість кінцевого результату. Він орієнтований на користувача, тому що включає у свій арсенал менеджмент ресурсів й активне залучення персоналу в усі аспекти її діяльності.

9. Головним критерієм оцінки роботи бібліотеки є якість бібліотечного обслуговування, що передбачає вивчення потреб користувачів та пошук нових можливостей та резервів для їх задоволення, поліпшення якості інформаційно-бібліотечних послуг за рахунок повного й оперативного комплектування фонду всіма джерелами інформації, їх відображення в електронному каталозі, раціональне розміщення та зберігання, а також швидке та зручне надання для використання. Результатом є доцільність та корисність звернення читача до її послуг. З цією метою працівникам бібліотеки необхідно систематично проводити моніторингові дослідження щодо якості обслуговування користувачів.

10. Робота бібліотеки повинна будуватися на оволодінні методами самооцінки якості та забезпеченні якості своєї діяльності та послуг. Необхідно сформулювати горизонтальну модель обслуговування читачів, що припускає взаємний, партнерський характер спілкування бібліотекаря та користувача. В обслуговуванні ми повинні йти від інтересів та запитів користувача, а не намагатися самим керувати та коригувати їхні потреби.

11. Вагомим фактором у забезпеченні якісного обслуговування користувачів є впровадження в роботу бібліотеки но-

вих інформаційних технологій, оскільки якісний рівень виконання основних функцій бібліотеки з інформаційно-бібліотечного обслуговування залежить від темпів інформатизації, від безперебійного програмного забезпечення, від кваліфікації виконавців таких послуг тощо.

12. Нам необхідно здійснити впровадження обслуговування читачів в автоматизованому режимі за допомогою програмного забезпечення АБІС “УФД/Бібліотека”. Сучасна бібліотечна система “УФД. Бібліотека” має змогу автоматизувати всі технологічні процеси, починаючи від комплектування літератури до видачі її користувачам у автоматизованому режимі; вона відповідає сучасним вимогам: від використання технологій штрихового кодування, до підготовки та розміщення власних електронних ресурсів та повнотекстових баз даних в Інтернеті. Але головна мета всіх інновацій, які впроваджуються в бібліотеці (створення Електронного каталогу та БД, автоматизація всіх бібліотечних процесів, Інтернет, обслуговування читачів в автоматизованому режимі тощо), — це високоефективне, якісне та комфортне обслуговування користувачів нашої бібліотеки. А саме:

- можливість для користувача знаходити бажану інформацію з найбільшою повнотою та точністю за найменших витрат зусиль та часу в усьому інформаційному просторі;

- швидко та ефективно робити пошук за різноманітними пошуковими елементами у електронному каталозі. Електронний каталог як головний атрибут автоматизації вносить в систему обслуговування високу інформативність, ефективність пошуку інформації, оперативне надання необхідної документальної інформації. Обсяг введеної інформації у електронний каталог нашої бібліотеки вже тепер дає можливість якісно обслуговувати читачів та швидко виконувати як тематичний пошук, так і пошук за іншими параметрами: автор, назва, ББК, рік видання та ін.;

- можливість визначити місцезнаходження видання; відкриваючи каталог, користувач може визначити де знаходиться необхідна книга та скільки їх є у бібліотеці;

- швидка технологія отримання видання із фондів читальних залів та абонементу;

– можливість для користувача переглянути свій електронний формуляр та зробити уточнення щодо видань, які знаходяться у нього, та термінів повернення;

– працювати з інформацією.

13. Такі інновації в обслуговуванні читачів вже впевнено увійшли у сьогодення бібліотеки. Використання комп'ютерів у бібліотечно-інформаційній діяльності не тільки суттєво прискорює та підвищує якісний рівень та комфортність обслуговування користувачів, а й в цілому змінює весь комплекс існуючих технологій.

Безперечно, для покращення обслуговування користувачів необхідний зворотній зв'язок з ними. Саме з цією метою необхідно проводити:

– опитування читачів під рубрикою "Якість роботи бібліотеки – очами користувачів" (Відповіді респондентів на запитання анкети дадуть можливість оцінити фактори, які складають основу моделі якості обслуговування, підкреслять те, що вони цінують у роботі бібліотеки, що для них є головним, зможуть висловити свої пропозиції. Це дасть можливість проаналізувати використання різних джерел інформації, рівень освіченості, інформованості респондентів, а також простежити динаміку причин незадоволених запитів);

– створювати скриньки скарг та пропозицій, щоб читачі могли повідомляти через Інтернет про помилки у бібліографічному запису у пошуковій системі.

Для ознайомлення з бібліотечними послугами, довідково-пошуковою системою, наявними електронними базами даних бібліотека повинна мати «Путівник по бібліотеці». Це забезпечує створення більш комфортних умов для читача.

Важливим є актуалізація всіх нормативних документів бібліотеки, розроблених за формами СМЯ.

Для забезпечення досягнення високої якості освітніх та наукових послуг значні перспективи відкриває застосування процесного підходу як важливого аспекту реалізації проекту впровадження СМЯ у бібліотеці. Він дає можливість прослідкувати діяльність, починаючи з вимог до фахівців з боку читачів та закінчуючи об'єктивною оцінкою та підтвердженням їх задоволеності бібліотечним обслуговуванням. При цьому забезпечується ефективна взаємодія як між без-

посередніми учасниками навчально-виховного процесу університету (навчально-методичним відділом, науково-дослідною частиною, кафедрами, факультетами, студентами), так і структурними підрозділами бібліотеки. Варто наголосити, що впровадження процесного підходу дозволяє закріпити відповідальність кожного за певну діяльність та контролювати її результати.

Для подальшого удосконалення роботи бібліотеки необхідні: постійне підтвердження на аудитах сертифікованої СМЯ; активна участь в удосконаленні моніторингу якості обслуговування; комп'ютеризація бібліотечно-бібліографічних процесів; ефективна кадрова політика (в т.ч. регулярне проведення атестацій); досконала матеріальна база; встановлені умови забезпечення якості; покращення умов виробничого середовища; постійний контроль якості виконання процесів та коригуючі або запобіжні заходи щодо поліпшення.

У ПЛАНАХ НАШОЇ БІБЛІОТЕКИ:

- забезпечити належний рівень інформаційно-комунікаційної та технічної підтримки діяльності бібліотеки;
- надати можливості оперативного доступу до бібліотечного фонду та іншої релевантної інформації, її обміну, розповсюдження, накопичення та оброблення з метою проведення наукових досліджень, навчання, функціонування електронної бібліотеки, проведення відео-конференцій тощо;
- створити веб-сайт бібліотеки та забезпечити результативність та оперативність оновлення інформації;
- забезпечити функціонування електронних баз даних, створених в бібліотеці;
- створити та забезпечити функціонування електронної бази навчально-методичних видань університету.

Впровадження СМЯ в діяльність бібліотек потребує певное підготовки, а саме методичних посібників та рекомендацій з впровадження системи якості у бібліотеках та організації навчання персоналу шляхом проведення науково-практичних семінарів, присвячених цим питанням.

Впровадження системи управління якістю допомогло університетським бібліотекам підвищити рівень обслуговування та задоволе-

ності читачів (студентів, аспірантів, професорсько-викладацького складу, співробітників університету); оптимізувати роботу бібліотеки та забезпечити високу якість інформаційних послуг та обслуговування; налагодити систему постійного навчання бібліотечних працівників новітнім методам та формам роботи; здійснювати оперативний облік та контроль за діяльністю підрозділів; усувати недоліки та невідповідності у роботі; приймати ефективні рішення в управлінні бібліотекою.

Досягнення високої якості роботи бібліотеки – це не данина кон'юктурі. Це повинно стати пріоритетним напрямком діяльності кожної університетської бібліотеки. Для того, щоб не тільки вижити у сьогоdnішній ситуації, а й підвищити свій соціальний статус, бібліотеці мало подолати фінансові труднощі. Головне - перебудувати свою роботу на благо споживача, а в кінцевому рахунку – на благо собі на основі застосування менеджменту якості, засвоївши філософію якості та методи самооцінки діяльності. Поняття менеджменту якості передбачає визнання очевидної істини: щоб вижити та реалізуватися, необхідно постійно покращувати свою діяльність на основі загального управління якістю.

Література

1. Ахмадова, Ю. А. Менеджмент качества и библиотека: учеб.-практ. пособ. / Ю. А. Ахмадова, Е. Я. Галимова. — М.: Либерея. — Бибинформ, 2007. — 88 с.
2. Ахмадова, Ю. А. Система менеджмента качества библиотеки: учеб.-практ. пособ. / Ю. А. Ахмадова; науч. ред. В. В. Брежнева. — СПб.: Профессия, 2007. — 264 с.
3. Божко, Н. Организация управленческой деятельности в библиотеке / Н. Божко // Бібліотечний форум України. - 2009. - №1. - С. 30-34.
4. Вахнован, В. Впровадження системи менеджменту якості в практику роботи Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету / В. Вахнован, О. Шкурко // Вісник Книжної палати. — 2009. — N 4. — С. 10-13.
5. Волков, О. І. Системи якості вищих навчальних закладів: теорія і практика / О. І. Волков, Л. М. Віткін, Г. І. Хімичева, А. С. Зенкін. — К.: Наук. думка, 2006. — 301 с.

6. Дрешер, Ю.Н. Система управления качеством в библиотечно-информационном производстве / Ю. Н. Дрешер, Т. А. Атланова // Научные и технические библиотеки. – 2005. - №12. – С. 3-14.

7. ДСТУ ISO 9001:2001. Системи управління якістю. Вимоги (ISO 9001:2000, IDT) / Введ. 2001-10-01. – К.: Держстандарт України, 2001. – 23 с.

8. Пойченко, А. Стратегія впровадження системи управління якістю в вищому навчальному закладі / А. Пойченко, Т. Безверхнюк, Т. Сивак // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2006. - №3. –С. 195-201.

9. Столяров, Ю. Н. Критерий оценки библиотечного обслуживания / Ю. Н. Столяров. — М., 1982. — 80 с.

10. Ткаченко, Т. Інновації і менеджмент якості в діяльності бібліотек ВНЗ: IV науково-практична конференція / Т. Ткаченко, Н. Скрипай // Бібліотечний форум України. - 2009. - №2. - С. 42-46.

11. Шкурко, О. Інновації у бібліотеці: впровадження системи менеджменту якості в науково-технічній бібліотеці Національного авіаційного університету / О. Шкурко // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. — 09/10. – Вип. 28. – С. 30-40.

УДК 025.2:027.7

Н. О. Примаченко

завідувач відділом комплектування
та наукової обробки документів

ТРАДИЦІЇ ТА НОВАЦІЇ У ВІДДІЛІ КОМПЛЕКТУВАННЯ ТА НАУКОВОЇ ОБРОБКИ ДОКУМЕНТІВ.

У вересні 1960 року Чернігівське відділення загально-технічного факультету Київського політехнічного інституту розпочало перший навчальний рік у приміщенні Чернігівського педагогічного інституту. Одну кімнату було виділено для бібліотеки.

Історія відділу комплектування починається одночасно із відкриттям бібліотеки. Перший запис у сумарній та інвентарній книзі датується 23 серпня 1960 року. З цієї дати ведеться облік всіх надходжень до фонду. Функції відділу комплектування та обробки літератури виконував відділ обслуговування читачів.

У 1961 році факультет отримує нове приміщення по вулиці Горького, відокремлюється від педінституту та просить надати допомогу у покращенні комплектування, тому що навчальної літератури катастрофічно не вистачає.

Ведуться систематичний та алфавітний каталоги.

У перші роки бібліотека мала чималі труднощі через нестачу підручників. Особливі незручності виникали через те, що комплектування здійснювалось через бухгалтерію КПІ, затримувались перерахунки грошей та за цей час відібрану літературу перекуплювали.

Комплектування здійснюється через Чернігівський бібколектор, Магазин №7, 6, 5, 10; Харківський магазин «Книга поштою №1», Львівський магазин «Книга поштою», видавництво Московського університету, а також за рахунок фонду КПІ.

У 1975 році інститут переїхав у теперішнє приміщення. Бібліотека отримала більше приміщення, що дало можливість збільшити штат бібліотеки з 5 чоловік до 13. Окремо виділився відділ комплектування та обробки документів зі штатом – 3 бібліотекарі.

Зі створенням відділу було визначено принципи та профіль комплектування фондів бібліотеки, до яких вносилися зміни та корективи протягом усіх років її існування в залежності від завдань, а також категорій користувачів та історії формування фондів. З роками збільшувався та якісно покращувався фонд бібліотеки. Якщо у перші роки більше комплектувались навчальною літературою, то згодом почали купувати більше літератури для наукової роботи викладачів. Ця література купувалась в основному за рахунок госпдоговірних тем.

Щодо джерел комплектування бібліотечних фондів, то на різних етапах історії бібліотеки вони були такими: передплата, купівля, книгообмін. Одним із традиційних джерел комплектування бібліотечних фондів бібліотеки вузу є дарунки. Бібліотека одержувала їх від початку свого існування та у дуже великій кількості від бібліотек та видавництв, різноманітних фондів та організацій, редакцій та товариств, союзів та окремих осіб.

Для пошуку додаткових джерел комплектування у 1998 році створено обмінно-резервний фонд (ОРФ), у який відібрали 2296 прим. непрофільної та дублетної літератури. З 2000 року встановлені

зв'язки з обміну фондами з ОРФ Парламентської бібліотеки України, Державної науково-технічної бібліотеки, наукової бібліотеки України ім. В. Вернадського та інші.

Співробітники відділу здійснюють методичне керівництво з питань комплектування, обліку, збереження та вивчення фондів, а також бібліографічного опису документів, організації та ведення каталогів. За час існування бібліотеки декілька разів довелось змінювати класифікаційні системи.

Згідно наказу Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР від 1982 року бібліотека розпочала перешифровку фонду на нову систему класифікації ББК та підготовку до переведення технічної літератури на УДК.

До 1993 року всі роздільники систематичного каталогу велись російською мовою. Державна бібліотека України у 1992 році розробила Доповнення та виправлення до бібліотечно-бібліографічної класифікації, де всі розділи розроблені українською мовою. Також внесено зміни у класифікацію документів із суспільних дисциплін та таблицю територіальних типових ділень. Тому було прийнято рішення щодо переведення каталогів на нові індекси таблиць ББК. На основі цього були перебудовані суспільно-політичні та економічні відділи СК. Розпочата перешифровка карток, ведеться систематизація літератури за новими таблицями ББК.

З 2008 року розпочато зміну індексів у каталогах та перешифровку гуманітарної частини фонду на ліцензійну україномовну версію УДК.

Сьогодні на зміну картковим приходять електронні каталоги.

Наука переважно твориться в університетах. Отже, бібліотека у структурі університету має важливе значення. На сучасному етапі одним із завдань бібліотеки університету є створення автоматизованої системи інформаційного забезпечення навчального та науково-дослідного процесів, тобто, надання необхідної інформації викладачам, студентам, науковим співробітникам як на друкованих, так і на інших видах носіїв. У сучасних умовах основою такої системи є новітні комп'ютерні інформаційні технології, які запроваджуються у традиційні бібліотечні процеси.

Інформаційне обслуговування користувачів на базі впровадження автоматизованих бібліотечних інформаційних систем (АБІС) удосконалюється. Щоб здійснити інформаційно-бібліографічне обслуговування користувачів на сучасному рівні, співробітники бібліотек повинні володіти методами автоматизованої обробки інформації, використовувати технічні можливості автоматизованих систем, створювати електронні каталоги, здійснювати пошук у електронних каталогах та БД.

Перехід від традиційних до електронних технологій розпочато у відділі комплектування у 2002 році з придбанням бібліотечної програми «УФД/Бібліотека», одного компютера та створення електронного каталогу бібліотеки. На сьогодні автоматизовані всі робочі місця та впроваджені у роботу майже всі модулі програми (за винятком списання). Електронний каталог виставлений на сайті бібліотеки та доступний користувачам через мережу Інтернет.

Процеси технічної та технологічної революції, які переживають сучасні бібліотеки, найбільшою мірою вплинули на сферу каталогізації та обробки літератури. Протягом всієї своєї історії бібліотечні каталоги пережили не одну зміну форм та засобів організації, але жодна з них не здійснила такого впливу на принципи каталогізації, як електронна форма. Адже активне впровадження комп'ютеризації у більшості бібліотек почалось зі створення електронного каталогу.

Електронний каталог є найголовнішою базою даних нашої бібліотеки та включає записи усіх видів документів: книги, брошури, методичні посібники, періодичні видання, автореферати дисертацій, тощо. Систематичне поповнення та редагування електронного каталогу – один з найважливіших напрямків роботи відділу наукової обробки літератури. Створення ЕК включає у себе процеси складання бібліографічного запису на нові надходження документів та ретрофонд.

На першому етапі комп'ютеризації сформовано першу інформаційну базу бібліотеки – електронний каталог нових надходжень, згодом був створений електронний каталог всього бібліотечного фонду. Зараз автоматизовано всі технологічні цикли: комплектування, каталогізація, облік, штрихкування, створення та управління електронними ресурсами.

У відділ комплектування документи надходять партіями. У електронний каталог вноситься бібліографічний опис (автор, назва, рік видання), інвентарний номер, ціна, джерело надходження, дата комплектування, поличний індекс, місце зберігання, куди видається. Кожній партії надається номер акту у книзі сумарного обліку. А потім, після закінчення реєстрації всіх документів даної партії, роздруковуються аркуші інвентарної книги, які переплітаються, підраховується кількість та сума кожної партії. Завдяки новим технологіям відділ комплектування має можливість оперативно збирати інформацію про документи, отримувати їх, рахувати, здійснювати контроль витрат та фінансової звітності. При обліку фонду за кожним екземпляром у системі зберігається номер партії надходження, за яким легко прослідкувати всю наявну інформацію: коли була куплена книга, де й т.д. Система автоматично формує сторінки книги інвентарного та сумарного обліку, які видруковуються та переплітаються. Якщо немає супровідного документа, передбачений шаблон «Акту надходження» (дарча література й т.д.)

Починаючи з 2008 року ми працюємо з модулем "Книгозабезпеченість", що складається з каталогу "Дисципліни" та "Тематико-типологічного плану комплектування" (ТТПК).

Каталог "Дисципліни" створюється на основі учбових планів. До нього заноситься інформація про навчальні дисципліни ВНЗ, кафедри, спеціальності, кількість студентів. Під час каталогізації підручники та навчальні посібники прикріплюються до тем та дисциплін одночасно. На підставі занесеної інформації проводиться аналіз книгозабезпеченості, прогнозується комплектування, списання документів. Модуль "Книгозабезпеченість" дає можливість отримувати різноманітну статистику щодо забезпеченості за окремими навчальними дисциплінами або факультетами.

Впровадження інформаційних технологій у роботу бібліотеки суттєво змінило процес обробки документів. При переході від ручної до автоматизованої технології деякі процеси обробки документів лишилися без змін. Такі, наприклад, як технічна обробка документів, передача їх до відділу книгозбереження та відділів обслуговування, робота з картковими каталогами. Але деякі операції доповнились або ускладнились.

Застосування новітніх технологій вимагає від нас перебування у постійному пошуку, удосконалювати всі свої процеси. Але поки що автоматизовані технології ще не витіснили традиційні. Саме тому наявність картових каталогів вимагає друку карток, їх розстановку та редагування каталогів.

Технологічні зміни, які відбулись в відділі, вплинули на вимоги до працівників. Тобто: документ потрібно засистематизувати, внести бібліографічні дані в ЕК, розкрити тематику документа, здійснити друк каталожних карток, книжкових формулярів. У зв'язку з цим зростає роль бібліотекаря. Працівник повинен вміти працювати на комп'ютері, досконало знати систему за якою індексується документ (у нас – УДК), вміти грамотно розкрити зміст кожного документу. Кожний бібліотекар повинен постійно вдосконалювати свою майстерність, працювати над розширенням свого світогляду.

УДК 025.5+027.7(477.51)

Н. С. Лузіна,
завідувач сектору
наукової бібліотеки ЧНТУ

БІБЛІОГРАФІЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ: НОВІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ РОБОТИ У НБ ЧНТУ

У статті наводиться аналіз роботи Інформаційно-бібліографічного відділу наукової бібліотеки Чернігівського національного технологічного університету за останні п'ять років (2010-2014). Дається характеристика традиційних та інноваційних форм бібліографічного обслуговування користувачів та наводяться шляхи модернізації змісту діяльності бібліографічної служби.

Ключові слова: бібліографічне обслуговування, інформаційно-бібліографічний відділ, наукова бібліотека, інформаційно-бібліографічна робота, Чернігівський національний технологічний університет, інновації, методи роботи, бібліографічна інформація.

*Сучасна людина знаходиться перед
Гімалаями бібліотек в положенні
золотошукача, якому треба відшукати
крупки золота в масі піску.
С. І. Вавилов*

Інформаційно-бібліографічна робота є важливою складовою діяльності будь-якої бібліотеки незалежно від її статусу. У період освоєння нових інформаційних технологій та формування інформаційних бібліотечних ресурсів її роль невпинно зростає.

Для ефективного та раціонального використання накопичених документальних ресурсів потрібен посередник між потоком інформації та споживачем. Ним стає бібліографічна інформація, яка містить відомості про документ, але не про зміст. Будь-яка наукова робота (реферат, курсова або дипломна) починається з вивчення інформаційних ресурсів з даного питання та без бібліографії тут не обійтися. Не можна виявити нове, не вивчивши старе.

Важливою складовою діяльності інформаційно-бібліографічного відділу спрямована на довідково-бібліографічне обслуговування користувачів. Доступність інформації в сучасних умовах багато в чому залежить від стану довідково-бібліографічного обслуговування, яке є важливою та перспективною сферою бібліографічної діяльності, спрямованої на забезпечення індивідуальних інформаційних запитів користувачів.

Тому головними показниками роботи інформаційно-бібліографічного відділу наукової бібліотеки ЧНТУ можна вважати показники обслуговування користувачів. У 2010 році відвідування становило 3579, у 2014 - 3818.

Довідково-бібліографічне обслуговування в означений період характеризується поєднанням традиційних та інноваційних видів послуг, що базуються на впровадженні комп'ютерних технологій у практику бібліотек. Кількість виконаних довідок у 2010 році - 2044, у 2014 - 3435.

Використання електронних інформаційних ресурсів у довідково-бібліографічному обслуговуванні розширює інформаційну базу для виконання усіх типів бібліографічних (адресних, уточнюючих,

тематичних) та фактографічних довідок, залежно від конкретного запиту та можливостей пошукових систем і конкретних баз даних (бібліографічних, реферативних, тематичних, фактографічних тощо). Поширення інформаційних технологій сприяло розвитку віртуального довідково-бібліографічного обслуговування.

“Віртуальна довідка” є зручним та оперативним засобом отримання інформації для віддалених користувачів, які активно використовують нові інформаційні технології у своїй практиці, зокрема Інтернет. Запровадження “віртуальної довідки” виводить бібліотеки на новий рівень спілкування з користувачами, адже змінюються стереотипи сприйняття бібліотеки виключно як книгозбірні, до бібліотеки залучаються читачі, які надають перевагу електронним ресурсам. Виконання віртуальних довідок здійснюється шляхом використання довідково-бібліографічного апарату бібліотеки, бази даних «Аналітика» та інформаційних ресурсів мережі Інтернет.

В умовах впровадження комп’ютерних технологій довідково-бібліографічний апарат бібліотеки – довідково-бібліографічний фонд, карткові каталоги й картотеки - змінює свій формат, переводиться у електронні форми.

Працівниками відділу постійно ведеться та редагується Систематична картотека статей, Алфавітно-предметний покажчик до СКС, Картотека періодичних видань, Реєстраційна картотека періодичних видань, Картотека наукових праць професорсько-викладацького складу вузу, Картотека "Історія ЧНТУ" тощо. Велика робота була проведена працівниками відділу у зв’язку переходом з ББК на УДК. В Систематичній картотеці статей нами було перешифровано та приведено у відповідність розділи "Філософія", "Психологія", "Менеджмент", "Соціологія", "Політика" тощо.

Протягом 2010 року працівниками відділу було зроблено 7786 аналітичних описів, 2011 - 2945, 2012 - 4134, 2013 - 4407, 2014 - 3864 записи.

До СКС було вліто:

Рік	Кількість карток
2010	7649
2011	9979
2012	5778
2013	4556

Зниження показників аналітичного опису пояснюється скороченням кількості періодичних видань, що надходять до бібліотеки та відповідно розписуються працівниками відділу.

Однією з основних функцій відділу є забезпечення доступності інформації, знань для ефективного розвитку освітньої та наукової діяльності вищого навчального закладу на основі максимально повного задоволення інформаційних потреб професорсько-викладацького складу й студентів. З метою поліпшення інформаційного обслуговування за системою ВРІ/ДЗК та в рамках проведення наукового дослідження "Використання наукометричних баз даних та Інтернет-ресурсів як інноваційна складова інформаційного забезпечення наукової діяльності університету» розроблена та розповсюджена серед викладачів ЧНТУ «Анкета вивчення інформаційних потреб викладачів». Аналіз опитування дозволив більш адресно інформувати викладачів та оновити картотеку абонентів ВРІ/ДЗК. Протягом зазначеного періоду було проінформовано.

Досить багато уваги було приділено масовому інформуванню користувачів. Бібліографи інформують професорсько-викладацький колектив, студентів про нові надходження літератури з різних галузей знань. Працівники відділу складають Бюлетені нових надходжень, які розсилаються на електронні адреси кафедр, викладачів, представлені на сайті наукової бібліотеки ЧНТУ та у роздрукованому вигляді представлені на стендах бібліотеки.

Рік	ВРІ		ДЗК	
	Кількість абонентів	Кількість тем/повідомлень	Кількість абонентів	Кількість тем/повідомлень
2010	16	24	8	35
2011	16	35	8	15
2012	18	260	7	44
2013	20	332	7	42
2014	25	262	7	67

Ще однією формою масового інформування користувачів є виставки нових надходжень до бібліотеки. Працівниками відділу кілька разів на рік організуються такі виставки з попереднім повідомленням

про захід на сайті бібліотеки та з адресною розсилкою запрошень на електронні адреси кафедр та викладачів.

Рік	Кількість бюлетенів
2010	12
2011	17
2012	43
2013	43
2014	101

Дні кафедр як форма масового інформування професорсько-викладацького складу, дозволяють користувачам ознайомитися з новими надходженнями до фондів, знаходити інформацію за потрібними темами. Намагаючись йти назустріч викладачам, та відповідаючи їх запитам, ми намагаємось удосконалити форму проведення Днів кафедр. Так, у 2010 році викладачам була запропонована література у електронному вигляді, яку можна замовити у видавництва ЦУЛ. Викладачі були ознайомлені з повним переліком всіх видань, мали можливість вибрати необхідні матеріали. Цього року Дні кафедр планується провести також у режимі online, розіславши на електронні адреси кафедр та викладачів переліки видань, що включені до бібліотеки електронних копій.

Крім того, для популяризації літератури проводяться Дні інформації, Дні дипломника, Дні аспіранта тощо. Результатом тісної співпраці з викладачами є проведення бібліографічних оглядів навчальних видань на допомогу вивченню дисциплін у лекційних аудиторіях.

На замовлення кафедр та викладачів постійно виконуються різноманітні тематичні підбірки видань.

Одним із важливих напрямків інформаційно-бібліографічної діяльності є укладання бібліографічних покажчиків з актуальних тем. У 2010 році було видано 4 бібліографічних покажчика:

- "Організація діяльності державних службовців",
- "Економіка транспорту",
- "Організація праці менеджера",
- "Бізнес планування підприємницької діяльності".

У 2011 році були видані покажчики:

- "Харчова промисловість",
- "Корпорація та держава",

- "Гендерна соціологія",
- "Харчова промисловість Чернігівщини",

У 2012 році:

- «Охорона праці»
- «Організація торгівлі»
- «Основи наукових досліджень» .

У 2013 році була розпочата серія біобібліографічних покажчиків "Історія ЧДТУ в особистостях". Перші покажчики цієї серії "Калита Євген Григорович" та "Руденко Петро Олексійович" були присвячені першим ректорам вузу. Покажчик "Казимир Володимир Вікторович" вийшов до 60-річчя з нагоди дня народження науковця.

У 2014 році підготовлено бібліографічні покажчики:

- «Шевченко Тарас Григорович - гордість українського народу»,
- "Ступа Володимир Іванович" із серії "Історія ЧНТУ в особистостях",
- "Рідкісні та цінні видання аукової бібліотеки Чернігівського національного технологічного університету (1901 - 1945 рр.): каталог (155 дж) у електронному вигляді.

У цьому році працівниками відділу до 55-річчя вузу було підготовлено та видано 9 біобібліографічних покажчиків з серії "Історія ЧДТУ в особистостях". Ці покажчики є відображенням наукового доробку видатних діячів університету, чії імена увійшли до Книги педагогічної слави України.

Основною метою створення бібліографічних покажчиків науковою бібліотекою ЧНТУ є пропаганда досягнень провідних наукових шкіл та визначних науковців для наступних поколінь, створення інформаційної бази для вивчення історії окремих наукових дисциплін та інформаційно-бібліографічного забезпечення сучасного розвитку освіти й науки.

Відмінним від попередніх років є те, що бібліографічна продукція тепер існує у електронному та у друкованому вигляді, та читач, зайшовши на сайт бібліотеки, може отримати її у будь-який час.

До бібліотек сьогодні прийшло нове покоління користувачів, обізнаних у комп'ютерах та Інтернет-технологіях. Проте, за результатами соціологічних досліджень та практичного спілкування, вони

часто не володіють методами пошуку інформації, не вміють користуватися звичайними каталогами й картотеками, бібліографічною та реферативною інформацією. Тому однією з головних функцій бібліотек на теперішній час є формування інформаційної культури. З цієї метою працівниками відділу в зазначений період проводились заняття з курсу «Основи інформаційної культури», кураторські години та бібліотечні уроки, присвячені знайомству з довідковим апаратом бібліотеки тощо. Для самостійного навчання користувачів інформаційній грамотності розроблено та розміщено на сайті наукової бібліотеки «Алгоритм пошуку документів (за допомогою довідкового апарату бібліотеки)», «Вимоги до складання списку наукових праць» та «Зразок оформлення списку наукових праць». Мета цієї інформації – навчити студентів швидко та ефективно орієнтуватись у ресурсах НБ ЧНТУ, правильно та грамотно їх використовувати; скласти бібліографічні списки літератури згідно до існуючих вимог.

Крім того, проводяться консультації викладачів та аспірантів з правил бібліографічного оформлення наукових робіт згідно з ДСТУ. Минулого року було перевірено 40 списків наукових праць викладачів, аспірантів на 1596 джерел та 8 списків використаної літератури до статей та дисертацій.

Інформаційно-бібліографічний відділ бібліотеки тісно співпрацює з викладачами з різних питань. Протягом останніх п'яти років ми ознайомилися та консультували працівників університету з приводу міжнародних наукометричних баз даних, методики реєстрації у базі ORCID та інших новацій сьогодення.

Не залишаються поза увагою та традиційні виставки літератури, які постійно проводяться у відділі та дозволяють візуально ознайомитися з новою літературою, визначити її інформаційну цінність.

Для того, щоб відповідати вимогам сьогодення бібліотека повинна мати цікавий наповнений сайт. Сьогодні інформаційно-бібліографічне обслуговування знаходиться на новому етапі розвитку, пов'язаному з організацією надання інформації та послуг на основі застосування комп'ютерних технологій. Саме тому значна увага у роботі відділу приділяється заповненню сайту наукової бібліотеки ЧНТУ. Працівниками відділу постійно ведеться рубрика "Знаменні та

пам'ятні дати", створена для сайту рубрика «Інформ-досьє», яке заповнювалось повідомленнями на теми:

- "Студентство різних країн світу,
- "Як підготувати доповідь,
- "Права студентів",
- "Як підготуватися до сесії".

Було створена та постійно поповнюється рубрика "Культура одним рядком", яка містить інформацію про новинки у світі книг, музики, кіно. Щомісячно поновлюється інформація для "Хронографу знаменних подій". Було створено Перелік періодичних видань з техніки - вебографія, із вказанням їх електронних адрес та багато інших корисних відомостей.

Новою формою роботи відділу є створення віртуальних бібліотечних оглядів, що розміщені на сайті бібліотеки ЧНТУ. Ось тематика останніх:

- "Німеччина",
- "Чернігівщина - край нескорений" (до 70-річчя Перемоги у Другій Світовій Війні.),
- огляд статей міжнародного електронного наукового журналу "Перспективы науки и образования",
- "Тарас Шевченко" тощо.

Запорукою плідної роботи відділу є постійне підвищення кваліфікації працівниками. Протягом останніх п'яти років бібліографи постійно приймали участь у всіх загальнобібліотечних заходах, регіональних конференціях, семінарах, школах майстерності тощо. Відвідали тренінг у бібліотеці ім Короленка "Вікіпедія – вільна енциклопедія", науково-практичний семінар з приводу Українського індексу цитування, засвоїли пошук потрібної інформації (Проект "Український індекс наукового цитування УІНЦ, особливості реєстрації та використання ідентифікаційного номеру наукового працівника в ORCID, наукова періодика), відвідали Семінар з діловодства, що проходив в ЧНТУ, в ОУНБ ім. Короленка пройшли двомодульний курс занять з використання інформаційних технологій та Інтернету у бібліотеці тощо.

Постійно підвищували кваліфікаційний рівень шляхом перегляду фахової літератури та Інтернет-ресурсів.

Бібліографічна служба одна із перших відчуває зміни, що відбуваються у житті суспільства. Найчастіше саме за бібліографічною роботою користувачі оцінюють бібліотеку у цілому, тому що бібліографічна інформація як стратегічний ресурс сприяє економічному, науково-технічному та соціально-політичному розвитку суспільства в усіх сферах людської діяльності.

Модернізація змісту діяльності інформаційно-бібліографічної служби відбувається за такими пріоритетними напрямками:

- якісне формування інформаційних ресурсів,
- поєднання паперових та електронних носіїв інформації, спрямованість інформування на реальні потреби користувачів,
- активне використання новітніх інформаційних технологій, розширення інформаційного сервісу тощо.

Література

1. Звіт про роботу інформаційно-бібліографічного відділу наукової бібліотеки Чернігівського державного технологічного університету за 2010 рік. - Чернігів : НБ ЧНТУ, 2011.
2. Звіт про роботу інформаційно-бібліографічного відділу наукової бібліотеки Чернігівського державного технологічного університету за 2011 рік. - Чернігів : НБ ЧНТУ, 2012.
3. Звіт про роботу інформаційно-бібліографічного відділу наукової бібліотеки Чернігівського державного технологічного університету за 2012 рік. - Чернігів : НБ ЧНТУ, 2013.
4. Звіт про роботу інформаційно-бібліографічного відділу наукової бібліотеки Чернігівського державного технологічного університету за 2013 рік. - Чернігів : НБ ЧНТУ, 2014.
5. Звіт про роботу інформаційно-бібліографічного відділу наукової бібліотеки Чернігівського державного технологічного університету за 2014 рік. - Чернігів : НБ ЧНТУ, 2015.

УДК 024:027,7

І. Б. Шкрєбко,
зав. відділом обслуговування
наукової бібліотеки ЧНТУ

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБСЛУГОВУВАННЯ ЧИТАЧІВ У НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ ЧНТУ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Анотація. У статті висвітлено досвід роботи відділу обслуговування НБ ЧНТУ починаючи з дня заснування бібліотеки до сьогодні. Аналізуються традиційні та інноваційні форми роботи з користувачами, простежуються зміни форматів спілкування з ними у процесі впровадження інформаційних технологій.

Ключові слова: бібліотека, формати спілкування, автоматизація бібліотечного обслуговування.

*«Ніхто не отримав університетського
диплому в бібліотеці,
але ніхто ще не отримав
диплома без бібліотеки»
Кауфман*

Серед структурних підрозділів бібліотеки відділ обслуговування займає особливе місце.

Тут першокурсники вперше знайомляться з бібліотекою університету, сюди неодмінно приходять кожен студент на протязі усіх років навчання, тут ставить відмітку в обхідному листі після закінчення навчання.

Обслуговування читачів в нашій бібліотеці розпочинається вже з вересня 1960 року одночасно із початком роботи Чернігівського відділення загально-технічного факультету Київського політехнічного інституту. За перший навчальний рік до бібліотеки записалося 374 читачі, котрі відвідали її 2301 раз і отримали 2878 документів. Студентам – заочникам згідно замовлень відправляють 209 заказних бандеролей (344 книги).

З роками зростає як фонд бібліотеки, так і кількість читачів. Так в 1965 році до бібліотеки записано 2023 читачі, яким видано 47988 документів. Для задоволення читацького попиту було відкрито міжбібліотечний абонемент в 5-ти бібліотеках:

- 1) Державній бібліотеці СРСР ім. Леніна,
- 2) Державній науково-технічній бібліотеці УРСР,
- 3) Центральній науково-технічній бібліотеці м.Харкова,
- 4) Державній Публічній б-ці АН СРСР,
- 5) Науково-технічній б-ці Київського політехнічного інститу-

та.

У цей час бібліотека займає одну кімнату і читального залу не має. У коридорі біля бібліотеки стояли парти та працівники відділу обслуговування видавали літературу для роботи як в «читальний зал», так й на абонемент.

В 1967 році частину коридора біля бібліотеки відгородили. В цьому приміщенні було 10 столів і 2 стелажі з літературою, що користувалася підвищеним попитом : довідники, література з курсового та дипл. проектування. Цей читальний зал вмщував лише 20 читачів, тому часто читачі розміщувались в кабінеті марксизму-ленінізму, котрий знаходився поряд з бібліотекою.

Обслуговування читачів проводилося за таким розкладом:

- Абонемент з 9.00 до 19.00 (початок вечірніх занять);
- Читальний зал з 14.00 до 21.00 (кінець денних занять).

У 1975 році, коли бібліотека переїхала до головного корпусу навчального закладу у нове приміщення, відділ обслуговування одержав велику площу : абонемент з 2-х ярусним книгосховищем та підсобними приміщеннями, сучасний читальний зал на 138 осіб.

У цей час робота відділу обслуговування значно активізується:

- впроваджується беззаписний читацький формуляр,
- продовжує ефективно працювати міжбібліотечний абонемент
- всім студентам видається література на учбовий семестр , студентам заочної форми навчання – на весь рік ,
- студенти-заочники продовжують одержувати літературу поштою, згідно їх замовлень.

Читальний зал працює вже з 9.00 до 21.00 години, а у період екзаменаційної сесії та дипломного проектування взагалі без вихідних.

У фондї читального залу були зібрані підручники, навчальні посібники, довідники, словники, різноманітні каталоги, наукова література – взагалі весь комплекс документів, необхідний для написання курсових та дипломних проектів, для наукової роботи.

В окремій кімнаті розміщено фонд художньої літератури, що нараховує більше 5 тис. екземплярів книг. В цьому фонді представлені також літературно-художні журнали за останні 3 роки.

У цьому підрозділі кожного місяця проводяться відкриті перегляди нової літератури, що надійшла до бібліотеки на протязі місяця. Інформатори – представники всіх кафедр навчального закладу мають змогу дізнатися про нові надходження до бібліотеки для подальшої рекомендації літератури викладачам та студентам.

Всі зусилля відділу направлені на удосконалення форм і методів обслуговування. Так, якщо раніше видача літератури диференціювалася по дням тижня, то відтепер – по курсам і факультетам.

Одночасно розпочато груповий метод обслуговування на початок навчального року. Зміст такого обслуговування полягає в тому, що вся група одержує літературу на абонементі згідно графіка у вказаний час, де для кожного студента вже підготовлено комплект підручників. Таким чином, група з 25-ти студентів одержує всю навчальну літературу на семестр за зохвилин.

Диференційоване обслуговування разом з груповим методом обслуговування дало змогу студентам працювати з літературою з перших днів навчання.

Велику роль в загальній системі обслуговування читачів бібліотеки відіграють виставки, конференції, літературні вечори, бесіди про книги, диспути та обговорення найбільш значущих творів, що регулярно проводяться фахівцями відділу.

Кожного року на всіх дільницях обслуговування оформляється більше ніж 80 тематичних виставок, серед яких постійно діючі :

«Творці технічного прогресу», «На допомогу куратору», «Наукові праці викладачів ВУЗу» та інші.

Якісне обслуговування читачів – головна мета, на виконання якої направлена діяльність всього колективу. Кожного року бібліотека обслуговує більше 80 тис. читачів, книговидача складає більше 180 тис. примірників.

Ефективну роботу відділу обслуговування забезпечували її віддані працівники: Зайчикова В .С., Койдан Л. А., Гнедіна А. М., Тарахан Л. Д., Шапоренко В. О., Попович А. М. та ін..

У 90-ті роки минулого століття робота по обслуговуванню читачів проводилася у всіх відділах обслуговування:

- загальний абонемент
- абонемент художньої літератури
- читальний зал
- пункти видачі на кафедрах у погодженні з програмами навчального процесу та науково-дослідної роботи.

Особлива увага приділялась обслуговуванню студентів 1-го курсу навчання. В короткі строки, оперативно вони забезпечувалися необхідною учбовою літературою, а також були ознайомлені з правилами користування бібліотекою.

Для найбільш повного задоволення запитів на книги, журнали, інформаційні видання обслуговування читачів літературою в читальному залі проводилося у напрямку удосконалення форм роботи, що включало в себе:

- зберігання замовлень на 3-5 днів, якщо вони працювали в читальному залі щоденно;
- ведення картотеки одиничної літератури для оформлення попереднього замовлення;
- виділення літератури на допомогу курсовому і дипломному проектуванню на окремі полиці;
- вивчення запитів читачів різних категорій на книги та періодичні видання;
- надання платних послуг читачам («Нічний абонемент»).

З метою надання допомоги студентам у самостійній підготовці було запроваджено відкритий доступ до книжкового фонду читального залу, оформлялись книжкові полиці, тематичні викладки, перегляди, підборки літератури.

В 1995 році створено методичний кабінет з питань ринкової економіки, до якого були відібрані методичні розробки та посібники з питань ринкової економіки, маркетингу, менеджменту, бухгалтерського обліку та аудиту, фінансів та кредиту, а також періодичні видання з цих питань.

У 1998 році методична рада бібліотеки ЧДТУ прийняла рішення про створення ОРФ з метою можливості додаткового комплектування в процесі обміну документами з іншими бібліотеками.

ОРФ представляє собою фонд цінних в науковому та практичному відношенні документів, які є в бібліотеці в надлишковій кількості та призначений для передачі іншим бібліотекам. Цей фонд не використовується для обслуговування читачів і вилучений з обертання. Він виділяється із загального фонду бібліотеки та зберігається окремо. На ОРФ ведеться алфавітна картотека, до якої вносяться відмітки про переміщення документів, номери актів ,згідно з якими зроблено переміщення або вибуття.

Документи, що не були замовлені за інформаційними списками іншими бібліотеками – списуються.

До цього фонду було відібрано 2296 примірників дублетної та непрофільної літератури.

Складено «Перелік літератури ОРФ бібліотеки ЧТІ», з яким були ознайомлені бібліотеки міста і області. За перший рік існування ОРФ отримано від бібліотек м. Чернігова 111 пр. книг, передано до інших бібліотек 209 примірників.

З вересня 1998 року почав свою роботу сектор методичних та періодичних видань,до складу якого увійшли абонемент методичних видань та читальний зал №2 методичних та періодичних видань.

Відокремлення з фонду абонементу та читального залу методичних видань та об'єднання періодичних видань за всі роки зберігання надало читачам зручність у користуванні цим фондом , зменшило навантаження на робітників читального залу № 1 , звільнило значне місце в основному книгосховищі. За перший рік роботи до сектору записалося 1465 читачів , що відвідали його 7459 раз і одержали 15598 документів. Про користь організації цього відділу свідчить і зростання показників вже через рік роботи - 1999рік :

Кількість читачів – 1852, Книговидача – 18526.

На сьогоднішній день в секторі методичних та періодичних видань сформоване оптимальне ядро періодичних видань, яке забезпечує основний читацький попит. Абсолютна більшість передплачених видань прямо чи опосередковано пов'язана із задоволенням освітніх запитів користувачів.

У 2001 році внаслідок реорганізації в університеті і створенню нового факультету менеджменту і підприємництва зросла кількість студентів і відповідно читачів бібліотеки. Порівняно з 2000 роком,

кількість читачів зросла на 133 чол., що призвело до зростання і інших показників відділу обслуговування.

Зростає і кількість масових заходів, що обумовлено пропагандою фонда бібліотеки до потреб навчального процесу, більш тісними зв'язками з випускаючими кафедрами та кураторами груп.

Двічі на рік за отриманими від деканатів списками відрахованих студентів, підрозділи відділу обслуговування переглядають читацькі формуляри й за потребою надсилають нагадування боржникам.

Обслуговування читачів проводилося традиційними формами та методами. На допомогу навчально-виховній роботі кожен рік працівники готують різноманітні заходи: тематичні та інформаційні виставки, перегляди літератури, тематичні полицки та ін.. Постійно діють виставки:

- «На допомогу навчальному процесу»
- «Тим, хто вивчає гуманітарні дисципліни»
- «На допомогу дипломному проектуванню»
- «На допомогу курсовому проектуванню»

Інформування читачів про нові надходження до відділів здійснюється шляхом організації інформаційних виставок:

- «Нові надходження літератури»
- «Нові надходження методичних видань»
- «Нові надходження періодичних видань»

Естетичному вихованню читачів сприяють експозиції виставкової галереї ім.Багіна у читальному залі №1:

- Виставки художніх фотографій
- Виставки картин як іменитих художників, так і початківців
- Виставки прикладних робіт співробітників та студентів Вузу
- Персональні виставки народних майстринь Чернігова

Кількісні показники роботи відділу в цей час неухильно зростали.

Рік	Кількість читачів	Кількість відвідувань	Книговидача
1960	374	2301	2878
1970	2427	65715	107884
1980	3157	113343	241076
1990	3000	114952	244475
2000	4064	155434	299437

2005	4527	171347	336464
2010	4432	149717	291054
2014	4149	78744	178140

Але об'єктивні чинники, а саме підвищення рівня інформатизації суспільства, розширення доступу до Інтернет, обумовило зменшення кількості читачів і відповідно кількості виданих документів вже починаючи з 2007 року.

Трансформація та модернізація вищої школи спрямовує організацію університетської бібліотеки на подальший розвиток системи інформаційного та бібліотечно-бібліографічного обслуговування, призводить до різкої зміни архітектури бібліотечного обслуговування.

Але головним для роботи відділу обслуговування бібліотеки був і залишається користувач, його запити і потреби. Наразі змінюється позиція бібліотекаря у взаємовідносинах з користувачами, переглядаються вимоги до бібліотечного сервісу молодих науковців, індивідуальних і групових форм інформаційного забезпечення.

Працюючи в умовах сучасного освітнього середовища, персонал відділу намагається максимально задовольнити потреби користувачів бібліотеки, які стають більш вимогливими щодо отримання необхідної інформації, адже можливість користуватися сучасними інформаційними технологіями суттєво впливає на одержання якісної вищої освіти, забезпечення науково-дослідної діяльності університету.

Процес обслуговування читачів-це складний процес, що поєднує як традиційні, так і автоматизовані технології. Головне для користувача сучасної бібліотеки не тільки швидко знайти потрібну інформацію про видання, але й оперативно, з сервісом отримати її в документальному або електронному вигляді.

Тому головна мета всіх новацій, які впроваджуються в нашому відділі – це високоефективне, якісне та комфортне обслуговування користувачів нашої бібліотеки.

Сьогодні відділ обслуговування складається з таких підрозділів:

- сектор навчальної та наукової літератури (абонемент і читальний зал),

- сектор методичних та періодичних видань (абонемент і читальний зал).

До послуг читачів представлено не тільки навчальна та наукова література, а також фонд рідкісних та цінних видань, художня література, періодичні видання, методична література викладачів ВУ-Зу, дисертації та автореферати, наукові вісники викладачів ЧНТУ, державні стандарти.

Відділ обслуговування формує ОРФ та здійснює систематичний обмін документами з центральними бібліотеками України.

Працівники відділу продовжують роботу з наступними картотеками:

- Єдина реєстраційна картотека читачів,
- Алфавітна картотека Фонду рідких і цінних документів,
- Систематична картотека методичних видань,
- Алфавітна картотека дисертацій,
- Картотека періодичних видань,
- Картотека ОРФ.

З 2013 року читачі мають змогу одержувати літературу не тільки в друкованому, але й в електронному вигляді. А з 2014 року для більш зручного обслуговування для читачів у відділі впроваджено нову послугу – on-line замовлення.

У читальних залах створені всі необхідні умови для самостійної роботи як з друкованим текстом, так і використанням інтернет-технологій.

В дружньому і працьовитому колективі працюють : Баришполець І. А., Бачек І. Л., Гайдук Ю. М., Дейнека Т. В., Ігнатєва О. В., Шидловська Л. Л., Шкрєбко І. Б.

З вересня 2015 року розпочато обслуговування користувачів в автоматизованому режимі. Автоматизований процес книговидачі передбачає здійснення запису книг в електронний формуляр шляхом сканування і контролюється користувачем за допомогою електронного підпису (пін-коду), який є індивідуальним для кожного.

На сьогоднішній день працівники відділу здійснюють диференційне обслуговування студентів всіх форм навчання, професорсько-викладацького складу, працівників структурних підрозділів університету згідно з їх запитамі на основі широкого доступу до бібліотеч-

них та інформаційних ресурсів в традиційному та автоматизованому режимі, виконують запити користувачів, працюють з фондами, формують тематичні та інформаційні виставки, впроваджують в роботу відділу нові технології та постійно працюють над удосконаленням обслуговування.

Таким чином, центр уваги в роботі відділу обслуговування переноситься з кількісних показників на якісні, як головні критерії оцінки роботи: це і етика взаємовідносин бібліотекаря і читача, високий професіоналізм персоналу, повнота і оперативність задоволення читачьких запитів, розширення додаткових бібліотечних послуг з метою комфортного обслуговування.

Література

Звіти про роботу наукової бібліотеки ЧНТУ за 1960-2014 рр.

УДК [004.91+024]:027.7

І. О. Ільченко,
завідувач відділу інформаційних
технологій та комп'ютерного
забезпечення

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ ТА СЕРВІСИ ЯК ШЛЯХ АКТУАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ УНІВЕРСИТЕТУ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Анотація. У статті розглядаються необхідність організації електронних сервісів як один з напрямків розвитку інформатизації навчальних бібліотек, пропонуються варіанти використання сервісів Web 2.0, що забезпечують віддалений доступ користувачів до ресурсів бібліотеки, пропонується різноманіття можливих варіантів взаємодії.

Ключові слова: бібліотеки, електронні інформаційні ресурси, віддалені сервіси, версії електронних послуг для гаджетів.

У сучасному світі все частіше звучать слова на захист права людини на отримання інформації, про неприпустимість бар'єрів, що перешкоджають доступу до знань. Розвиток інформаційних та комунікаційних технологій дозволяє істотно розширити можливості більш рівномірного розповсюдження наукових знань та інформації за рахунок відкритих наукових ресурсів Інтернету, але впровадження сучасних технологій у бібліотеках створило умови для розвитку власних ресурсів мережевого віддаленого доступу. Сучасний користувач наукової бібліотеки це не тільки читач, а також користувач, який бажає самостійно віддалено працювати з відкритими ресурсами. Віддалені користувачі можуть отримувати бібліотечні послуги у тій же мірі, що й читачі, які працюють безпосередньо у стінах бібліотеки. Такі традиційні послуги, як отримання інформації, замовлення документа, доступ до документів, довідково-бібліографічне обслуговування та ін. у електронному середовищі набувають нову якість – доступність до них необмеженої кількості користувачів та оперативність отримання послуг. Статистика свідчить про зростання затребуваності саме віддалених сервісів.

Щорічно збільшується число мережевих видань, що не мають аналогу у паперовому форматі, у той же час у бібліотеках росте частка видань, що надаються користувачам у електронному вигляді. Завдяки мережевим технологіям доступ користувачів до таких ресурсів вже став звичним явищем. Але зараз більш актуальним стає наявність сервісів віддаленого обслуговування. Наукова бібліотека ЧНТУ, проаналізувавши дані опитування користувачів, на протязі останніх років створила електронні сервіси, завдяки яким читачі отримують послуги обслуговування не витрачаючи зайвого часу. Насамперед це вже звичний ресурс "Електронний каталог", який поєднує у собі сервісні функції як пошукова система, та представляє електронну базу даних бібліографічних описів документів фонду бібліотеки. Доступ до електронного каталогу бібліотек через web-сайт дозволяє зробити «супільно доступною інформацію» про фонди, що неможливо було здійснити при наявності тільки карткових каталогів. Інтернет-каталог

бібліотеки призначений для широкого кола користувачів та дозволяє проводити пошук інформації по ЕК з різних точок доступу одночасно.

Сучасні тенденції у довідково-бібліографічній роботі спрямовані на надання таких послуг для віддалених користувачів, як сервіси миттєвих повідомлень (он-лайн - спілкування, інформаційна служба, віртуальна довідка).

Основними принципами роботи віртуальної довідкової служби є доступність інформації та рівноцінне повсюдне інформаційне обслуговування. Безсумнівна перевага довідково-бібліографічних послуг, які надаються через Інтернет, полягає у тому, що вони не вимагають особистого відвідування бібліотеки.

Сервіс "Віртуальна довідка" нашої бібліотеки було створено у форматі блога. Такий формат ресурсу надав можливість користувачам отримувати інформацію online у режимі "питання-відповідь", а також отримати консультацію або персоніфіковану інформацію за допомогою електронної пошти. Виведені під власними мережними адресами та викладені на сайті бібліотеки та у «Вконтакті» як окремі сторінки, ці сервіси стали за останні два-три роки найбільш затребуваними серед читачів бібліотеки.

Впровадження нових технологій у діяльність та технологію роботи бібліотек не змінює й не скасовує традиційних послуг, а дозволяє впроваджувати нові послуги, без яких неможливо домогтися підвищення ефективності бібліотечно-інформаційного обслуговування. Серед науковців та студентів університету широко затребуваний електронний варіант такої традиційної форми обслуговування як визначення індексів УДК для наукових статей та докладів. Розроблений як окремий електронний сервіс та розміщений на сайті бібліотеки, він дає змогу більш мобільно спілкуватися з користувачами. З цією ж метою було створено електронний сервіс «Попереднє замовлення літератури читачами». Читачі, які бажають заздалегідь впевнитись у наявності необхідної літератури у фондї, мають змогу зробити попереднє замовлення через сайт наукової бібліотеки через електронні адреси відділу обслуговування, отримати відповідь та зарезервувати за собою документи на визначеній термін до отримання.

Враховуючи зміни в структурі нашого вузу, поєднання електронної та друкованої періодики у фондах бібліотеки, був створений новий довідковий сервіс "Відкритий реєстр періодики Наукової бібліотеки ЧНТУ", який не є повнотекстовою базою даних, а надає інформацію студентам та викладачам про те які журнали та газети є у наявності у бібліотеці, у якому форматі, у яких корпусах. Крім того, прямі посилання на сайти видавництв дають можливість переглянути архівні номери не порушуючи авторських прав самих видавців.

Пошук інформації є однією зі складових людської діяльності. У Інтернеті щодня з'являється та зникає величезна кількість ресурсів. Необхідно вміти у них орієнтуватися. Щоб ефективно виконати пошук, потрібно вміло скласти запит до пошукової системи. У той же час може статися й так, що пошук за занадто вузьким терміном не дає результатів. Швидко зростаюча кількість повнотекстових та пошукових сайтів в мережі призводить все частіше до дезорієнтації користувача. Нерідкі випадки, коли у відповідь на запит в Google користувач отримує перелік сайтів, на яких під однією адресою всього лише дано посилання на інший ресурс. Тому зараз особливо актуальний такий сервіс бібліотек як WEB-бібліографія (вебліографія).

Вебліографія являє собою сферу діяльності з підготовки систематизованих анотованих переліків адрес Інтернет-сайтів, відібраних за конкретною темою або рядом інших, визначених потребами користувачів, параметрів.

Провівши анкетування користувачів нашої бібліотеки за допомогою електронного опитувального листа інформаційно-бібліографічний відділ відкрив на сайті бібліотеки новий сервіс «WEB-бібліографія», де представляє перелік сайтів та повнотекстових баз даних щодо заявленої теми з прямими посиланнями на ресурси.

Як своєрідний сучасний електронний сервіс використовує наша бібліотека популярне зараз у світі QR-кодування. QR-код або QR-матриця – двомірний штрих-код, який містить різну інформацію та призначений для зчитування за допомогою спеціальних сканерів та камер мобільних телефонів. QR-коди можуть використовуватися у будь-якій галузі та для будь-якої мети, де є необхідність збереження різної необ'ємної інформації з можливістю забезпечення швидкого доступу до цієї інформації користувачами, наприклад, за допомогою

мобільного телефону. Для того, щоб цей код зчитати, користувачеві необхідно використовувати спеціальну програму зчитування QR-кодів.

По суті, у цих чорних квадратах зберігається невеликий текст або цифри (приблизно до 4000 символів). Цей текст може читатися програмами як візитна картка, як посилання на сторінку в Інтернеті, як телефонний номер або текстове повідомлення SMS. При скануванні програма автоматично визначає тип інформації, що міститься у коді, та відтворює її відповідно до її призначення, наприклад, створює контакт у адресній книзі телефону або відкриває сторінку сайту. У чому зручність для користувачів бібліотеки? Відповідь на це питання досить проста. Необхідна інформація буде доступна користувачеві у будь-яку мить. Знайшовши необхідну сторінку на сайті бібліотеки в Інтернеті, потрібно лише сфотографувати її QR-код та відкрити цю сторінку у браузері вашого мобільного телефону, щоб дочитати або переглянути матеріал пізніше в аудиторії, на вулиці або ще десь. Згенерувавши QR-код з посиланням на сайт бібліотеки ми надали нашим користувачам можливість мобільного отримання інформації у будь-якому місці та у будь-який зручний для них час. Як тест, були також згенеровані QR-коди на окремі документи, розроблені бібліотекою для читачів та викладені на сайті. За підсумками експрес-опитування читачів, у такому форматі вони більш затребувані й зручні, тому бібліотека буде продовжувати впроваджувати цей сервіс й надалі.

Враховуючи динамічність нашого часу, бібліотека повинна постійно вивчати нові форми електронних сервісів та знаходити можливість надавати свої послуги користувачам в сучасних, більш привабливих для них форматах.

Література

1. Дубко, Т. Довідково-бібліографічне обслуговування в електронному середовищі: віртуальне чи реальне / Тетяна Дубко // Бібліотечний вісник. – 2011. – № 4. – С. 11-23

2. Колесникова, Т. Інформатизація бібліотек вищої школи: шляхи еволюції та сучасний стан [Електронний ресурс] / Т. Колесникова. – Режим доступу

: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vkp/2010_2/V_2_10/st_7_10.pdf Назва з екрана.

3. Мар'їна, О. Ю. Веб-технології в бібліотеках: нові можливості розвитку комунікаційного середовища / О. Ю. Мар'їна. — Режим доступу: portal/soc_gum/vkhdak/2012_36/36-2-03.pdf. — Назва з екрана.

4. Вікіпедія. — Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Веб_2.0. — Назва з екрана.

5. Что такое QR-код?[Електронний ресурс] – Режим доступу - http://www.way2web.ru/tools/chto_takoe_qr_kod/— Назва з екрана.

УДК 021.61:027.7

А.М. Луговська,
завідувач сектором
наукової бібліотеки ЧНТУ

ІНСТИТУЦІЙНИЙ РЕПОЗИТАРІЙ ЧНТУ: ДОСВІД РОБОТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Анотація. Розглянуто принципи відкритого доступу, визначено поняття «інституційний репозитарій». Описано створення та розвиток інституційного репозитарію його значення у поширенні результатів наукових досліджень для вчених, університету на базі програмного забезпечення DSpace, наведено структуру його фондів і колекцій. Підкреслено роль бібліотеки в процесі розвитку інституційного репозитарію, його місце в міжнародному та регіональному бібліотечно-інформаційному просторі.

Ключові слова: відкритий доступ, інституційний репозитарій, DSpace.

У наш час відкритий доступ до наукової інформації є важливою умовою для успішних досліджень та стимулювання інновацій, спрямований на поліпшення знань, а також підвищення ефективності наукових відкриттів. Значну роль у інформатизації та реформуванні освіти у вищому навчальному закладі відіграє бібліотека. Адже саме бібліотеки впроваджують нові інформаційно-комунікаційні технології, виконують основну функцію підвищення престижу та рейтингу

навчальних закладів, а також їх науковців, побудови доступних архівів наукової інформації та популяризації ідей відкритого доступу. Одним із шляхів популяризації та використання відкритого доступу є створення інституційного репозитарію (електронного архіву наукових публікацій ЧНТУ).

Електронний архів акумулює електронні повнотекстові документи наукового, освітнього та методичного призначення, створені працівниками структурних підрозділів університету, аспірантами, магістрантами чи студентами університету, а також надає до них безкоштовний постійний доступ через Інтернет, знаходиться у відкритому доступі та розміщений на сервері університету.

Функціонування репозитарію здійснюється відповідно до чинного міжнародного, загальнодержавного законодавства та внутрішньоуніверситетської нормативної бази.

Наукові праці, опубліковані у відкритому доступі, мають набагато більше поширення у науково-освітньому середовищі. Весь життєвий цикл статті – публікація, прочитання, цитування та подальший розвиток у роботі інших дослідників – інтенсифікується та прискорюється, якщо стаття відкрито доступна.

Основне призначення інституційного репозитарію – сприяти зростанню популярності університету шляхом представлення його наукової продукції у всесвітній мережі.

Основними функціями інституційного репозитарію є:

1. Кумулятивна — формування, нагромадження, систематизація, аналітико-синтетичне опрацювання та організація зберігання документальних ресурсів;

2. Сервісна — надання інформації про наявні наукові ресурси, організація пошуку, надання і приймання документів і інформації щодо запитів різних категорій користувачів, забезпечення доступу до віддалених джерел інформації;

3. Науково-методична — вивчення інформаційних потреб користувачів, інструктивно-методичне забезпечення діяльності, науково-дослідна робота у галузі нових інформаційних технологій, розроблення навчально-методичних матеріалів з основ інформаційної культури користувачів;

4. Соціальна — сприяння розвитку здатності користувачів до наукового пошуку, самоосвіти та їхній адаптації в сучасному інформаційному суспільстві;

5. Координуюча — узгодження своєї діяльності зі всіма підрозділами інституту у сфері науково-інформаційної підтримки та забезпечення навчально-виховного процесу, науково-дослідній роботі.

Інституційний репозитарій ЧНТУ (IRChNUT), створений з метою:

- поширення наукових знань ЧНТУ;
- підвищення рейтингу цитування наукових публікацій науковців ЧНТУ;
- уникнення дублювання наукових знань (підвищення ефективності наукового процесу);
- підвищення прозорості наукового процесу;
- обмін науковими знаннями.

На сьогодні IRChNUT надає своїм користувачам такі послуги:

- формування електронного архіву (електронних копій документів) зі зручними та широкими можливостями довідково-пошукового апарату;
- постійне та тривале зберігання праць науковців ЧНТУ з можливістю доповнення та редагування;
- забезпечення оперативного та безоплатного доступу до джерел наукової інформації ЧНТУ;
- розповсюдження результатів наукових досліджень співробітників ЧНТУ;
- обмін зі світовим співтовариством результатами досліджень;
- створення бібліографічних покажчиків (науково-допоміжних і біобібліографічних (персоналій), рекомендаційних списків та презентація їх на IRChNUT;
- забезпечення доступу до наукових фахових журналів ЧНТУ.

Створення Інституційного репозитарію було погоджено Вченою Радою ЧНТУ від 28 вересня 2015 року протоколом №8. Функціонування Репозитарію регламентується двома основними документами: Положенням (визначає основні поняття, призначення, склад та структуру, регламентує основні засади організації та управ-

ління), а також Авторським договором про передачу невиключних прав на використання твору.

Репозитарій розміщено на сервері університету: <http://ir.stu.cn.ua/>. Він має тримовний інтерфейс (українською, російською, англійською мовами) та є доступним через офіційний сайт ЧНТУ: <http://stu.cn.ua/>. Для створення репозитарію університету була використана система DSpace.

Серед переваг електронного архіву слід назвати безкоштовність, популярність у світі, можливість створення електронних архівів інформаційних ресурсів різного виду. Спосіб організації даних допомагає показати структуру університету за факультетами, кафедрами, науковими підрозділами.

Для організації цільового пошуку матеріалів у середовищі DSpace передбачена зручна організація за такими метаданими, як автор, назва, ключові слова, дата внесення, тип публікації тощо. Існує можливість обрати зручну схему управління контентом конкретної колекції та відповідну схему публікації матеріалу. Кожен збережений у системі файл пов'язаний із певним форматом: PDF, DOC, HTML, але практично не існує обмежень щодо інших форматів цифрових документів.

Автори (zareєстровані користувачі) можуть самостійно вносити свої статті до архіву, але політика самоархівування авторами своїх публікацій у репозитарій носить поки що рекомендаційний характер та не досягає бажаного результату. Тому система проведення тренінгів, індивідуальних та групових занять з науковцями та працівниками університету, особливо присвячених коректному заповненню метаданих потребує вдосконалення.

Для зручності була обрана ієрархічна структура відкритого архіву, яка містить у собі розділи та зібрання, а саме: наукові видання, праці вчених кафедр, фонди навчальних видань, роботи студентів, фонди рідкісних видань (електронні колекції), публікації співробітників бібліотеки.

– Інституційний репозитарій ЧНТУ містить у собі наступні розділи та зібрання:

- Бібліотека
- Дисертації та автореферати

- Матеріали конференцій
- Монографії
- Навчально-методичні видання
- Наукові дослідження
- Періодичні видання ЧНТУ
- Статті науковців ЧНТУ

Відслідковується інтеграція наукової та навчальної діяльності університету у кожному розділі репозитарію.

Треба зазначити, що робота з ресурсом – дуже відповідальна та клопітка робота, яка потребує від фахівців бібліотеки певного рівня професійної компетентності. У процесі роботи доводиться розв'язувати безліч питань та приймати відповідальні рішення. Постійно ведеться удосконалення структури репозитарію щодо виділення окремих колекцій. Майже щодня надаються індивідуальні консультації стосовно реєстрації, подання та розміщення матеріалів.

Таким чином, електронний архів технологічного університету діє як інструмент інформаційного забезпечення навчальної, наукової та міжнародної науково-дослідницької діяльності нашого вузу, підвищує престиж та рейтинг навчального закладу та його науковців у світовому інформаційному просторі. Можна зазначити, що модель відкритого доступу у цілому виявляється найкращою у справі організації вітчизняних наукових інформаційних ресурсів, зокрема інституційних репозитаріїв.

Література

1. Белінська В. Інституційний репозитарій як інструмент інформаційного забезпечення навчальної, наукової та міжнародної науково-дослідницької діяльності ЧДІЕУ / В. Белінська, Н. Мороз // Вісник Книжкової палати. – 2013. – № 8. – С. 22–25.
2. Бруй О. Розвиток проекту "ELibUkr – Електронна бібліотека України: створення центрів знань в університетах України" [Електронний ресурс] : презентація / О. Бруй. – К., 2011. – Режим доступу <http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/handle/123456789/955>.
3. Назаровець С. Підтримка руху відкритого доступу в українському бібліотекознавстві / С. Назаровець // Вісник книжкової палати. – 2013. – № 2. – С. 24–27.

4. Открытый доступ: зарубежный и отечественный опыт – состояние и перспективы /

Я. Л. Шрайберг, М. В. Гончаров, А. И. Земсков, К. А. Колосов // Науч. и техн. б-ки. – 2012. – № 8. – С. 5-13.

5. Шрайберг Я. Вільний доступ до ресурсів бібліотек освітньої й наукової сфери: новий федеральний проект у російському бібліотечно-інформаційному просторі / Я. Шрайберг // Вища школа. – 2013. – № 4. – С. 74–78.

6. Ярошенко Т. Зелений шлях відкритого доступу. Репозитарії та їх роль у науковій комунікації: перші двадцять років / Т. Ярошенко // Бібліотечний вісник. – 2011. – № 5. – С. 3–10.

УДК 021.9:027.7

Г. О. Рейваховська,
бібліотекар II категорії

ФАНДРЕЙЗИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ

Постановка проблеми. На даний момент особливої ваги для бібліотек різного рівня в Україні набув такий вид інноваційної діяльності як пошук додаткових джерел фінансування. Через економічну нестабільність виявляється недостатній рівень фінансування бібліотек з державного бюджету, яке тільки покриває витрати на заробітні плати та часткову оплату комунальних послуг. З важливого переліку виключається придбання літератури, предметів бібліотечної техніки, передплата періодичних видань, що представлена частково, або взагалі відсутня. Вважаючи швидкий рівень розвитку сучасного суспільства, бібліотеки не встигають за технічним прогресом та користуються через це низькою популярністю у відвідувачів. Тому питання допоміжного ресурсозабезпечення бібліотек, зокрема університетських бібліотек, набуло якісно нового рівня.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Фандрейзингова діяльність тільки починає свій розвиток в межах

бібліотечної справи. Маючи загальне уявлення про вищезазначене явище, бібліотекарі не розуміють що саме слід робити для того, щоб зацікавити меценатів. Крім того, бібліотекарі не зацікавлені у здійсненні такої діяльності через відсутність розуміння її суті. Отже, доречним є вивчення основних видів здійснення фандрейзингової діяльності бібліотек на теоретичному та практичному рівнях.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідити шляхи розвитку фандрейзингу в історико-культурному просторі університетських бібліотек через вивчення теоретичної та практичної частини основ проектної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що фандрейзинг (fund - ресурси, rising - підняття) діяльність бібліотеки, яка базується на її унікальній місії і стратегії та використовує ефективні способи отримання ресурсів, необхідних для реалізації її проектів, що забезпечує бажану задоволеність дарувальнику (джерела ресурсів) і має кінцевим результатом зміцнення добробуту суспільства в цілому.

Організація фандрейзингу передбачає пошук потенційних джерел фінансування, обґрунтування потреби в коштах у зв'язку з інтересами донорів, формування, підтримку і розвиток зв'язків з донорами, формування громадської думки на користь підтримки діяльності організації.[1, 2]

Одним із основних видів фандрейзингової діяльності є грантова або проектна діяльність, на якій ми і зупинимось у нашій статті.

Для початку доречним є визначення основних аспектів поняття гранту. У науковій літературі представлені такі трактування поняття гранту:

1. Грант (англ. "grant" - дар, дотація, стипендія) - це цільова фінансова дотація, що надається вченим на проведення наукових досліджень.

2. Грант - це безоплатна цільова субсидія, що надається на конкурсній основі організації, ініціативній групі або індивідуальній особі для реалізації заявленого проекту в тій чи іншій сфері діяльності.

3. Грант - благодійний внесок або цільове пожертвування, надане фізичними і юридичними особами в грошовій і натуральній формах. [3]

4. Грант - кошти, безоплатно передані дарувальником (фондом, корпорацією, урядовим закладом або приватною особою) некомерційній організації або приватній особі для виконання конкретної роботи. [4]

5. Грант - кошти, техніка або інші ресурси, що безповоротно передається донором (фондом, корпорацією, державною установою або приватною особою) некомерційній організації або приватній особі для виконання конкретної роботи. На відміну від позики грант не треба повертати. [5]

Процес підготовки грантової заявки складається з таких етапів:

- Усвідомлення недоліків та переваг отримання грантів;
- Визначення конкурентноспроможної ідеї проекту;
- Створення ініціативної команди;
- Підготовка грантової заявки;
- Пошук грантових пропозицій;
- Виконання проекту.

В процесі підготовки грантової пропозиції в першу чергу слід визначитись з видом гранту, який планується отримати. Види грантів:

- гранти загальної підтримки; здійснюється фінансування основної діяльності підприємства-отримувача, забезпечується стабільність його розвитку;

- гранти на програми або проекти; фінансується конкретний розроблений проект або програма;

- гранти з частковим фінансуванням; часткове фінансування необхідних витрат. Інше фінансування здійснюється за рахунок благодійна допомога, яка передбачає обов'язкове залучення додаткових джерел фінансування (інші донорські організації або власні кошти неприбуткової організації);

- капітальні гранти; благодійна допомога, яка надається на капітальні витрати неприбуткової організації (придбання нерухомості, ремонт, придбання необхідного обладнання);

- корпоративні гранти; благодійна допомога, яка надається неприбутковим організаціям підприємницькими структурами; або гранти, що передбачають співфінансування проекту з боку бізнесу;

- початкові гранти; благодійна допомога, яка надається неприбутковим організаціям на початковому етапі їх розвитку з метою забезпечення їх стабільності та функціонування; або гранти на створення нових організацій (нових напрямків у рамках діючої організації);

- гранти в натуральній формі; благодійна допомога, яка надається неприбутковим організаціям у вигляді матеріальних цінностей, а не грошових коштів;

- перспективні гранти; благодійна допомога, яка надається неприбутковій організації в розмірі, що дорівнює статутному фонду організації, але виплачується частинами (частка виплати дорівнює сумі прибутків, які б отримала організація за рік, якщо б статутний внесок був зроблений одноразово);

- посередницькі гранти; благодійна допомога, яка надається спонсором для проведення соціально-орієнтованої політики від його імені;

- стимулюючі гранти; благодійна допомога, яка становить певний відсоток від необхідної неприбутковій організації суми з метою її стимулювання до подальшого звернення до донорів; або кошти, що надаються для проведення кампаній по збиранню коштів для неприбуткової організації;

- цільові гранти; благодійна допомога, яка надається неприбутковій організації цільовим чином для здійснення конкретної діяльності.[5]

Для того, щоб якісно почати підготовку грантової заявки слід усвідомити переваги та недоліки виграного гранту для організації, оскільки є досить поширеною думка, що підготувати грант - це написати що ти хочеш і отримати зразу на це дотації. На жаль, система дещо складніша, тому чітке усвідомлення позитивних та негативних моментів отриманого додаткового фінансування у вигляді гранту є одною з основних задач, які необхідні перед початком роботи.

Переваги гранту:

- грант дозволяє отримати суму коштів на задоволення нагальних потреб бібліотеки;

- підготовка і подальша реалізація гранту виступає як помітний дисциплінуючий чинник для колективу та сприяє чіткому розподілу і закріплення обов'язків серед працівників;

- у разі встановлення продуктивних взаємовідносин між університетською бібліотекою та грантодавцем, належного виконання реципієнтом відповідних програм або проектів, грантодавець і надалі буде схильний фінансувати проекти даної організації.

Недоліки гранту:

- у кожного фонду (грантодавця) є свої обмежені пріоритети, які можуть змінюватись;

- процес прийняття рішення щодо надання або ненадання гранту триває, як правило, досить тривалий час;

- грантові кошти надходять реципієнта поетапно і досить повільно (на відміну від благодійного внеску, який надається повністю без істотних додаткових умов);

- у багатьох випадках грантова підтримка не передбачає покриття експлуатаційних і накладних витрат;

- кошти, отримані у вигляді гранту, тісно прив'язані до цілей конкретного проекту та не передбачені на додаткові неочікувані витрати;

- гранти більш охоче надаються організаціям, проекти яких вже частково отримали фінансування від місцевих організацій. [6]

Крім того, особливо важливим є підбір зацікавлених працівників, які будуть працювати у напрямку отримання гранту. Тому наступним етапом є створення ініціативної команди відповідно до таких умов:

❖ спільної для всіх членів групи ідеї для написання грантової заявки (чи хоча б підтримки існуючої);

❖ рівності кожного учасника не залежно від посади чи соціального становища, доходів у житті;

❖ бажання змін;

❖ зацікавленості в успішності проекту;

❖ рівноцінному розподілу обов'язків між учасниками або у рамках можливостей кожного.

Також, необхідним є створення сприятливої дружньої атмосфери в середині команди за допомогою тренінгових відповідних методик.

Наступний крок - визначення конкурентноспроможної ідеї, основними характеристиками якої є:

- актуальність;
- важливість як для вирішення зазначеної проблеми на місцевому, так і на глобальному рівні;
- співвідношення затрат та результатів має бути принаймні рівним; краще фінансуються проектні ідеї, де результати перевищують рівень затрат.

Наступним етапом є безпосередньо підготовка грантової заявки, яка здійснюється у кілька етапів:

1). Оформлення вступу та короткого опису проекту; сюди має входити назва, ПІБ менеджерів та їх контактні дані, ПІБ та контактні дані організаторів та партнерів проекту з зазначенням, чітко визначена цільова аудиторія та опис залучених сторін проекту.

2). Загальна інформація про проект; опис поточної проблемної ситуації, та запланованих змін, які є на меті проекту.

3). Визначення результатів проекту; опис результатів проекту на локальному та глобальному рівнях; визначення запланованих заходів проекту.

4). Структура проекту; опис запланованих заходів відповідно до таких критеріїв: ціль, відповідальні особи, місце проведення конкретного етапу, часові рамки.

5). Соціальний, інституційний вплив проекту; тут зазначається вплив проекту на розвиток громади, сектору, організації; який буде продовжуватись вплив після закінчення проекту.

6). Розроблена система просування, моніторингу, оцінки та звітності проекту.

7). Розрахунок бюджету проекту та зазначення фінансування з інших ресурсів.

Інформаційними джерелами на пошук грантів виступають:

- безпосередньо благодійні фонди локального та глобального рівня;

- міністерства (у міністерствах можна знайти детальну інформацію про фонди - це Міністерство загальної та професійної освіти, Міністерство закордонних справ, Міністерство внутрішніх справ, Міністерстві охорони здоров'я, оскільки фонди, що діють в Україні, обов'язково повинні зареєструватися в цих міністерствах. Дана інформація не є конфіденційною);

- представництва зарубіжних країн (у представництвах, консульствах та посольствах іноземних держав в Україні також є досить повна інформація про фонди і різних донорів, їх пріоритети, проекти, програми та гранти. У посольствах є ресурси: бібліотеки, культурні центри, читальні зали і приміщення для роботи науково-дослідного характеру, які можна використовувати);

- Інтернет (інформацію про фонди може надати Internet. Практично кожен фонд має web-сторінку, де про нього можна дізнатися: від історії створення та засновників до новітніх програм і форми заявки проекту конкретного типу).

- в міжнародних урядових організаціях (корисним джерелом інформації про фонди та програми фінансування можуть стати міжнародні урядові організації ООН, Європейський Союз (ЄС), Рада Європи (РЄ), ЮНЕСКО, US AID, USIA та ін., ряд з яких мають представництва в Україні).[5]

Основні грантові програми та фонди:

- Горизонт 2020;

Програма Горизонт 2020 має ряд нових рис, які дозволяють їй відповідати цілям сприяння економічному розвитку та боротися з соціальними викликами. Зокрема, ця програма має такі нові риси:

▶ Значне спрощення фінансування завдяки спрощенню структури програми, розробці одного набору правил, скорочення бюрократичної тяганини завдяки простій схемі відшкодування витрат, запровадженню «єдиного підходу» для учасників, скороченню роботи з паперами при підготовці пропозицій, рідшому проведенню перевірок та аудитів із загальною метою зменшити середній час на видачу гранту до 100 днів;

▶ Інтеграція досліджень та інновацій завдяки забезпеченню безперешкодного та узгодженого фінансування від ідеї до виходу на ринок;

▶ Збільшення підтримки інновацій та діяльності, наближеної до ринку, що веде до прямого економічного стимулювання;

▶ Зосередження на розвитку бізнес можливостей з акцентом на "суспільних викликах";

► Надання більших можливостей новим учасникам та молодим перспективним науковцям для просування своїх ідей та одержання фінансування. [7]

- Еразмус+;

Проект «Національний Еразмус+ Офіс в Україні» (НЕО) у тісній співпраці з Представництвом ЄС в Україні забезпечує допомогу та підтримку Виконавчому агентству з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури (ЕАСЕА) щодо запровадження в Україні Програм ТЕМПУС, ЕРАЗМУС+ у сфері вищої освіти.

Загальна мета Поширення інформації про Програму ЄС ЕРАЗМУС+ у сфері вищої освіти та її популяризація, а також посилення впливу міжнародного компонента Програми через ефективне запровадження освітніх проектів ЕРАЗМУС+ в Україні.

Завдання Забезпечення допомоги та підтримки Європейській Комісії, Виконавчому агентству з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури (ЕАСЕА), Представництву ЄС в Україні та національними органам державної влади в запровадженні міжнародної складової Програми ЕРАЗМУС+ у сфері вищої освіти. Здійснення моніторингу та забезпечення підтримки щодо запровадження та поширення результатів поточних проектів освітньої Програми ТЕМПУС IV (2007-2013 рр.) в Україні. [8]

- ТЕМПУС;

За результатами відкритого конкурсу, проведеного Генеральним Директоратом Європейської Комісії з питань освіти та культури, Представництвом ЄС в Україні за участі Міністерства освіти і науки України 26 березня 2009 р. було підписано Грантову Угоду між Генеральним Директоратом Європейської Комісії з питань освіти та культури та Громадською організацією «Інститут лідерства, інновацій та розвитку», на виконання проекту «Національний Темпус-офіс в Україні».

Завданнями зазначеної програми є:

► Підвищення ефективності та значущості проектів Програми Темпус в Україні, посилення їх впливу на національну систему вищої освіти.

► Допомога національним органам влади в запровадженні Програми Темпус в Україні.

► У тісній співпраці з Представництвом Європейського Союзу в Україні координація заходів Виконавчого агентства освіти, аудіовізуальних засобів та культури і Європейської Комісії у сфері вищої освіти для потенційних і діючих учасників, бенефіціарів та інших зацікавлених сторін системи вищої освіти України.[9]

• Проект ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду»;

Проект «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» є спільною ініціативою ЄС та ПРООН, покликаний пом'якшити низьку виниклих проблем. Він спрямований на створення сприятливого середовища для довготривалого сталого розвитку на місцевому рівні шляхом заохочення місцевого самоврядування та ініціатив, орієнтованих на громади по всій Україні. Конкретними цілями Проекту є:

- покращення умов життя у сільських та селищних громадах по всій Україні шляхом сприяння сталому відновленню, управлінню та забезпеченню роботи базової соціальної та комунальної інфраструктури й служб за рахунок ініціатив самопомогі за участі громад;

- доведення ефективності механізмів місцевого самоврядування і децентралізованого управління, основаних на участі громад, у наданні державних послуг шляхом просування партнерських самоврядних організацій громад, які запроваджують ініціативи з самопомогі у співпраці з органами місцевої влади, приватним сектором та іншими зацікавленими сторонами;

- покращення відповідних професійних вмінь та знань організацій громад і органів місцевої влади з метою започаткування та підтримки процесів стабільного соціально-економічного розвитку за принципом залучення громад, а також для надання якісних державних послуг;

- розбудова інституційної спроможності організацій громад і органів місцевої влади щодо визначення потреб і пріоритетів громад, щодо ведення і моніторингу місцевого процесу сталого соціально-економічного розвитку на основі широкої участі та ефективного надання послуг;

- поширення на низовому рівні практичного досвіду принципів планування на засадах участі громади, прийняття рішень та соціальних дій задля накопичення даних для розробки політики та прове-

дення законодавчих реформ у напрямку сталого регіонального/місцевого розвитку, адміністративної та фінансової децентралізації й зміцнення місцевої демократії. [10]

- Міжнародний фонд "Відродження";

Фонд працює з провідними неурядовими організаціями України, сприяючи ініціативам із протидії корупції та проведенню демократичних реформ.

Ми підтримуємо проекти й ініціативи, які захищають уразливі групи громадян та протидіють їх дискримінації. Для покращення доступу громадян до правосуддя, фонд розвиває систему безоплатної правової допомоги в Україні. Фонд сприяє становленню паліативної допомоги, впровадженню замісної терапії, захисту прав людей що живуть із ВІЛ / СНІД, правозахисту та ромів України та їх суспільній інтеграції.

Завдяки нашим зусиллям в Україні було запроваджено зовнішнє незалежне оцінювання, що дозволило подолати корупцію при вступі до вищих навчальних закладів. Фонд сприяв першим професійним об'єднанням журналістів в Україні, руху проти цензури у ЗМІ та розвитку журналістських розслідувань. Фонд підтримав становлення незалежного екзит-полу, який став дієвим засобом громадського контролю за результатами виборів.

Фінансову підтримку фонд отримує від Фондації Відкритого Суспільства, а також від міжнародних донорів та окремих українських і зарубіжних організацій і громадян. За час своєї діяльності Міжнародний фонд "Відродження" надав неурядовим організаціям України, а також науково-освітнім, просвітницьким закладам і видавництвам грантів на суму понад 110 мільйонів доларів США.

Щороку фонд оприлюднює Річний звіт, у якому висвітлено всі підтримані й реалізовані ініціативи та проекти. Керівним виконавчим органом фонду є Правління, контрольні функції здійснює Наглядова Рада, а програмну і адміністративну діяльність здійснюють співробітники фонду. Рішення щодо надання грантів ухвалюються незалежними експертами, які входять до складу Правління та програмних рад. [11].

- Фонд Білла та Мелінди Гейтс;

Фонд заснований 1994 року і спочатку іменувався Фонд Вільяма Гейтса (англ. William H. Gates Foundation). 1999 року назву замінили на Фонд Білла і Мелінди Гейтс, а в 2000 році відбулося його злиття з Освітнім фондом Гейтса (англ. Gates Learning Foundation). Фонд базується в Сіетлі і має в своєму розпорядженні кошти в розмірі близько 26 млрд. доларів. За свою благодійну діяльність Білл і Мелінда Гейтс (а також музикант Боно) у 2005 році визнані людьми року за версією журналу «Тайм». У 2006 році Воррен Баффет зробив найбільше в історії США пожертвування на суму 37 мільярдів доларів.

Головна мета фонду — підтримка і поліпшення системи охорони здоров'я, а також подолання голоду в бідних країнах. Кошти фонду направлялися на програму з попередження і лікування СНІДу і туберкульозу, на боротьбу з малярією, в проект з імунізації дітей в Індії та Африці та інші ініціативи.

Пріоритетним напрямком фонду в Сполучених Штатах — програма щодо вдосконалення системи освіти. Так, в 2009 році фонд оголосив про намір виділити 12,9 млн доларів на поліпшення методів дистанційного навчання в США, підтримку сучасних мультимедійних навчальних матеріалів, а також створення інтерактивних навчальних класів[3] Восени 2009 року фонд надав Україні грант на суму 25 млн. доларів для комп'ютеризації близько тисячі публічних бібліотек.

- British Council

Метою даної організації є зміцнення зв'язків між Україною та Сполученим Королівством у сферах мистецтва, вивчення англійської мови, вищої освіти та розбудови суспільства. Українцям надаються можливості здобути освіту англійською мовою задля професійного і особистого розвитку, а також проводимо іспити та тести для здобуття британських дипломів.

Минулого року понад 60 тисяч людей долучилося до наших програм та заходів, а 800 тисяч – скористалося нашими цифровими джерелами, зокрема для вивчення англійської.

Висновки і пропозиції. Відповідно до опрацьованих результатів, ми прийшли до висновку, що фандрейзингова діяльність в університетській бібліотеці має відштовхуватись від загальних принципів написання грантових пропозицій та керуватись представленими у даній науковій роботі вимогами та порадами, які були спеціальні

підготовлені, оскільки дана діяльність поки ще не вивчена належним чином та, через це, не набула широкого розповсюдження.

Крім того, важливим є зміна усвідомлення сутності гранту, підготовки грантової пропозиції працівниками бібліотеки. Має місце актуалізація такого виду діяльності для працівників, мотивування на її здійснення.

Грантова діяльність - це великий спектр питань, завдань та знань, які мають бути донесені до кожного та чітко пояснені, оскільки саме неправильне розуміння приводить до згасання потенціалу, на снаги та бажання працівників працювати у цьому напрямку.

Література

1. Башун, О. В. Фандрейзинг або мистецтво збирання коштів: наук. - метод. рек. б-кам / О. В. Башун. - Донецьк, 1998. - 102 с.
2. Башун, О. В. Вплив маркетингу і фандрейзингу на трансформацію бібліотек /наук. ред. В.С.Білецький. - Донецьк: УКРцентр, 1999. - 204 с.
3. Основы фандрайзинга: учеб. пособ. - Екатеринбург: Федеральное агентство по образованию, 2008. - 230 с.
4. Балашова, А. Л. Фандрайзинг для молодежной организации: конспект лекций / А. Л. Балашова. - М.: МГГУ им. М.А. Шолохова, 2008. - 103 с.
5. Фандрайзинг: нав. посіб. / О. В. Чернявська, А. М. Соколова - К. : Центр учбової літератури, 2013. - 188 с.
6. Шнырков, А. И. Фандрайзинг: основные особенности и формы: метод. пособ. / О. И. Шнырков, И. О. Мингазутдинов. - 1-е изд. - К.: Гн-т междунар. отн. КНУ ім. Т. Шевченко, 2000. - 50 с.
7. Горизонт-2020 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://2020.pntu.edu.ua/>.
8. Еразмус+ [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://erasmusplus.org.ua>
9. Національний Темпус/ Еразмус+ Офіс в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.tempus.org.ua/uk/about-us.html>
10. Community Based Approach to Local Development Project 3 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.cba.org.ua/en->
11. Міжнародний фонд "Відродження" [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.irf.ua/about/irf>
12. Bill & Melinda Gates Foundation [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.gatesfoundation.org/Who-We-Are->
13. Британська Рада в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.britishcouncil.org.ua/about/british-council-ukraine->

УДК 17.022.1:027.7

О. М. Житник,
зав. відділом комплектування,
наукової обробки та організації каталогів
Наукової бібліотеки ЧНПУ

ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Анотація. Поняття "імідж", яке в перекладі з англійської означає "створення образу", сьогодні міцно увійшло у вжиток у різних державних та громадських сферах. Імідж бібліотеки – це загальне уявлення про бібліотеку та залежить воно від щоденної праці та формується впродовж багатьох років.

Ключові слова: бібліотека, імідж бібліотеки, реклама, професійна етика.

Бібліотека – це "живий" багатогранний організм, який володіє безліччю можливостей та змінюється разом з суспільством у цілому та з кожним читачем зокрема. Щоб дихати людині потрібен кисень, щоб функціонувати бібліотеці, як повітря, потрібні читачі. Цей постулат повинен стимулювати всю бібліотечну діяльність, усі бібліотечні процеси, які спрямовані на задоволення потреб реальних та потенційних користувачів бібліотеки. Поняття "імідж", яке у перекладі з англійської означає "створення образу", сьогодні міцно увійшло у вжиток у різних державних та громадських сферах. Імідж бібліотеки – це загальне уявлення про бібліотеку та залежить воно від щоденної праці та формується впродовж багатьох років. Він або постійно вдосконалюється, зростає, або, навпаки, погіршується, падає. Цьому сприяють колектив бібліотеки, її керівники, повсякденне, цілеспрямоване, творче самовдосконалення всіх та кожного задля спільної справи.

Імідж вузівської бібліотеки перебуває у прямій залежності від іміджу ВНЗ як його важлива й невід'ємна складова частина. Адмініс-

трація ВНЗ повинна ставити завдання перед колективом: бути хоч ненабагато, але попереду інших. Таке ж завдання має ставити бібліотека й втілювати його в життя.

Позитивний імідж бібліотеки формується насамперед якістю обслуговування користувачів, якістю надання їм послуг, своєчасним уникненням конфліктів між бібліотекою й користувачами. У повсякденній практиці бібліотека, як будь-яка соціальна організація, зіштовхується з паралельним існуванням трьох різних образів: ідеального, дзеркального й реального.

Усі види діяльності бібліотеки й визначають рівень авторитету установи у суспільстві.

Однак й бібліотека повинна розуміти, що суспільство розвивається, йде своїм шляхом. І бібліотеці, щоб не втратити свою славу «скарбниця знань та центру духовності», необхідно встигнути за часом та процесами, залишатися на гребені подій, що відбуваються в оточуючому світі, потрібно тонко, швидко, делікатно, надзвичайно гнучко реагувати на трансформації в ньому.

Процеси, які сьогодні відбуваються у бібліотечному середовищі, повинні бути адаптовані до інтересів читацької аудиторії. Перед усіма типами бібліотек, у тому числі й перед бібліотеками ВНЗ, стоїть завдання створення образу книгозбірні: доступної, необхідної, комфортної, тобто формування її позитивного іміджу. Саме це є першим та дуже важливим питанням для майбутніх успіхів бібліотеки. При цьому потрібно мати на увазі, що формування іміджу, підвищення престижу бібліотеки процес безперервний, а суспільна думка в загальному стабільна. Тому книгозбірням необхідно удосконалювати свій образ, гарантуючи своїм теперішнім та майбутнім користувачам належну якість послуг та продукції, професіоналізм персоналу.

Імідж Наукової бібліотеки Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка відображається в дзеркалі суспільної думки навчального закладу та професійного бібліотечного середовища. Образ, який створила бібліотека, з однієї сторони допомагає просуванню інформаційних ресурсів та послуг, а з іншої стимулює її подальший розвиток.

Створення позитивного іміджу книгозбірні здійснюється за такими напрямками:

- зовнішній (університет, професійне середовище країни та регіону);
- внутрішній (бібліотечний колектив). Формування суспільної думки в університеті.

У основних груп користувачів – викладачі, студенти – є свій образ бібліотеки, котрий можна визначити як суму емоцій, вражень, відчуттів, згадок, висновків, так чи інакше пов'язаних з бібліотекою. Образ університетської книгозбірні багато в чому залежить від:

- етики бібліотекаря та культури обслуговування,
- рівня кваліфікації співробітників,
- організації вільного доступу до джерел інформації,
- надання повної інформації про ресурси та послуги бібліотеки.

Позитивний вплив на формування іміджу бібліотеки мають різні форми подачі інформації різним групам користувачів. Для професорсько-викладацького складу підтримка позитивного іміджу супроводжується повнотою наданих інформаційних послуг. Ріст та стійкість значимості іміджу книгозбірні для цієї категорії читачів залежить від якості послуг, які пропонує бібліотека, та від того, наскільки вони відповідають вимогам користувачів. Читачі-студенти більш емоційні, та іміджевий образ бібліотеки для них багато у чому пов'язаний з етикою, культурою обслуговування, тобто з особистим спілкуванням. Студенти очікують від бібліотекарів більше уваги, ввічливості, спокійних, терплячих, детальних відповідей на поставлені питання. Працівники повинні мати тверде усвідомлення причетності до реалізації завдань бібліотеки, адже саме вони поширюють всебічну інформацію про її діяльність, ресурси, сервісні послуги й т. д. Все це сприяє становленню та закріпленню позитивного іміджу книгозбірні.

Сьогодні бібліотечна реклама виступає як дієвий компонент іміджевої політики. Реклама не тільки несе у собі інформацію, але й має психологічний вплив на читацьку аудиторію. Фахівці впевнені у можливостях реклами у підвищенні рівня та якості обслуговування, а отже й у створенні позитивного образу бібліотеки.

Таким чином, формуючи іміджеву політику бібліотеки, необхідно враховувати основні її складові та турбуватися не тільки про накопичення ресурсного потенціалу, надаючи оперативну та якісну інформацію, але й замислюватися над створенням образу бібліоте-

каря головного посередника між джерелами інформації та споживачами.

В останні роки активізувалось співробітництво у професійному середовищі. Наукова бібліотека ЧНПУ плідно розвиває відносини з іншими бібліотеками. Працівники книгозбірні беруть активну участь у семінарах, конференціях, у роботі круглих столів регіонального та всеукраїнського рівнів. У рамках корпоративної діяльності бібліотека співпрацює з Чернігівською обласною універсальною науковою бібліотекою ім. В. Г. Короленка, бібліотекою імені М. О. Лавровського Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Науковою бібліотекою ЧНТУ, бібліотекою Ніжинського агротехнічного інституту, Центральною міською бібліотекою імені М. М. Коцюбинського, Чернігівською обласною науковою медичною бібліотекою, Чернігівським обласним інститутом підвищення кваліфікації і перепідготовки працівників освіти, Українсько-російським інститутом (філія МДВУ) м. Чернігів.

Велике значення для реклами та формування позитивного іміджу книгозбірні відіграє веб-сайт бібліотеки, який за час існування постійно оновлюється. Саме він є важливим інструментом інформування користувачів про досягнуте, структуру бібліотеки, її ресурси, послуги, які вона надає, допомагає знайти інформацію про заходи, котрі уже відбулися у бібліотеці або мають відбутися найближчим часом. Користувач має можливість скористатися послугами МБА, базами даних бібліотеки, відвідати віртуальні виставки та отримати віртуальну довідку. Отже, веб-сайт бібліотеки дає можливість користувачам отримати першу уяву про стиль роботи та імідж бібліотеки. Звичайно, сайти надають корисну інформацію та користувачам-колегам.

Працівники бібліотеки приймають активну участь у суспільному житті університету. Колектив книгозбірні долучається до проведення всіх заходів, науково-практичних конференцій, зустрічей, які проводить навчальний заклад. Співробітники Наукової бібліотеки підбирають літературу, експонують виставки, що також сприяє підвищенню значимості бібліотеки в очах викладачів, співробітників, студентів та гостей університету. У результаті своєї діяльності бібліотека ЧНПУ здобула авторитет не лише як структурний підрозділ на-

вчального закладу, але й як творча лабораторія.

Бібліотечна установа не досягне створення бажаного іміджу надійної, солідної, ділової та професійної установи, якщо не буде піклуватися про створення фірмового стилю та професійної етики бібліотекарів. До цієї проблеми працівники бібліотеки підійшли не так давно й почали створювати власний фірмовий стиль. Найголовніше та найважче завдання, у вирішенні якого не обійтись без професіоналів, - це створення фірмового знаку. Важливо також замовити комп'ютерні макети візиток, бланків, конвертів, папок та липких аплікацій. Відтоді фірмовий стиль буде супроводжувати всю друковану та сувенірну продукцію, яка виходитиме з бібліотеки. Добре, якщо фірмовий знак поширюється й на традиційну бібліотечну техніку: читацький квиток, читацький формуляр, роздільник фонду у відкритому доступі, закладку для книг.

Особливе місце у формуванні позитивного іміджу бібліотеки займає соціокультурна діяльність. В основному, вона реалізується через проведення масових заходів. Наприклад, у 2014 році взято участь та проведено більше 50 масових заходів, які відвідало біля 4000 користувачів.

На заходах було представлено для ознайомлення більше 600 документів. Тематичні виставки, відкриті перегляди, бібліографічні огляди – це візитна картка нашої бібліотеки. Саме переглянувши виставку, як традиційну так й віртуальну, читач отримує уявлення про фонд бібліотеки, стиль роботи, творчі здібності працівників. Масові заходи, проведені працівниками бібліотеки, сприяють тому, що до книгозбірні користувачі звертаються не лише як до джерела інформації, як до осередку культурного збагачення, центра неформального спілкування, місця відпочинку, проведення дозвілля. Будь-який масовий захід, на кого б він не був розрахований, повинен принести бібліотеці дивіденди у вигляді піднесення престижу у місцевому суспільстві, створення необхідного "іміджу".

Імідж бібліотеки, як і будь-якої іншої організації, ніколи не залишається постійним впродовж усього періоду діяльності та розвитку. Із зміною соціальних, економічних, технологічних процесів він змінюється. І кожна бібліотека повинна час від часу переглядати свій імідж та корегувати його. На сьогоднішній день найважливішого зна-

чення набуває демонстрація інформаційних можливостей ресурсної бази бібліотеки. Вміло та тонко рекламуючи ретроспективні документи фонду, необхідно показувати читачеві нові можливості отримання інформації – автоматизовані технології. Реклама електронного каталогу, можливостей використання INTERNET у бібліотеці, сервісних послуг, сканування, копіювання документів тощо підвищує рейтинг бібліотеки.

Ну й звичайно, для бібліотечної установи найкращою рекламою, яка допоможе сформувати позитивний образ установи - є її приміщення. Наукова бібліотека ЧНПУ ім. Т. Г. Шевченка має сучасний та зручний інтер'єр, затишний та озеленений читальний зал, який справляє враження ділового та, водночас, культурного центру. Вже після першого відвідування формується враження про неї як про головну лабораторію університету.

Імідж бібліотеки - це її образ в очах читачів, сторонніх осіб, громадськості. Він є не лише обличчям бібліотеки як живого організму, її душею, серцем, вбранням. Тобто, він включає як форму, так й зміст діяльності бібліотеки. На мою думку, імідж бібліотеки багато в чому залежить від її реальних достоїнств. Не потрібно надмірно перейматися іміджем, це може призвести до зворотнього ефекту. Потрібно лише гарно працювати, робити бібліотеку затишною, теплою саме у душевному плані. Більше спілкуватися з читачами, допомагати в усьому, дізнаватися про їх побажання. Просто любити те, чим займаємося.

Література

1. Бабій, Л. Роль творчого потенціалу молодих спеціалістів у формуванні гідного іміджу бібліотеки / Л. Бабій // Бібл. планета. - 2010. - № 3. - С. 32-33.
2. Богун, Н. У пошуках шляхів покращення іміджу бібліотекаря (За матеріалами зарубіжної фахової періодики) / Н. Богун // Бібл. планета. - 2009. - № 3. - С. 18-20.
3. Прохорова, Г. Формування нового іміджу бібліотеки в сучасних умовах / Г. Прохорова // Бібл. форум України. - 2014. - № 4. - С. 33-34.
4. Проценко, Т. Формування іміджу сучасної бібліотеки / Т. Проценко // Бібл. планета. - 2013. - № 3. - С. 10-12.

Г. В. Король,
*завідувач сектором
документів з гуманітарних
дисциплін та соціальної роботи НБ ЧДТУ*

**ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У
СЕКТОРІ ДОКУМЕНТІВ З ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ТА СОЦІА-
ЛЬНОЇ РОБОТИ:
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Сучасний ВНЗ не може динамічно розвиватись без бібліотеки, яка працює на основі новітніх технологій. Бібліотека вузу – це фундамент освіти та самоосвіти, скарбниця людського знання, вона забезпечує потреби навчально-виховного процесу в усіх його ланках, надає систематичну, цілеспрямовану допомогу студентам в опануванні знаннями, виховує бажання розширювати обсяг знань, знайомить із різноманітними джерелами інформації, навчає розуміти їх, користуватися ними, виховує творчого читача.

Інформатизація суспільства, модернізація освіти вимагає оперативних змін у бібліотечній роботі, зростання вимог до бібліотек ВНЗ як важливого інструменту навчальної, наукової та пізнавальної діяльності, реорганізації діяльності шляхом нарощування інформаційного потенціалу, інтеграції бібліотечних ресурсів, забезпечення навчально-виховного та наукового процесів повною, оперативною та якісною інформацією, формування інформаційного поля та швидкого доступу до інформації користувачів. Саме бібліотека є тією творчою лабораторією, від ресурсів та послуг якої багато у чому залежать якість та зміст навчання.

Наукова бібліотека Чернігівського державного технологічного університету різнопрофільна і тому має багато відділів та секторів. Одним з них є сектор документів з гуманітарних дисциплін та соціальної роботи. Він є науковим, навчальним, інформаційним та культурно-освітнім структурним підрозділом, який здійснює бібліотечний супровід навчально-виховного процесу за профілем сектору. У фонді сектору бібліотеки представлена література з усіх гуманітарних дис-

циплін та соціальної роботи, які вивчаються в університеті у друкованому форматі та електронному варіанті книг. Це в основному підручники, навчальні посібники, монографії, періодичні видання, довідники, словники, енциклопедії та методична література.

Розкриття інформаційних бібліотечних ресурсів – головне завдання працівників сектору документів з гуманітарних дисциплін та соціальної роботи. Щоб забезпечити повноцінний навчально-виховний процес, бібліотекарі даного сектору організують:

- бібліографічне інформування (групове та індивідуальне);
- довідково-бібліотечне обслуговування;
- бібліотечно-бібліографічну орієнтацію користувачів.

Робота цього сектору бібліотеки спрямована на забезпечення інформацією читачів за різними джерелами – це традиційні каталоги, систематична картотека журнальних статей, картотека періодичних видань, Інтернет. Студенти активно використовують базу "картотека підручників у електронному варіанті" та повні тексти методичних розробок викладачів.

У роботі з інформаційного забезпечення користувачів використовуються традиційні форми пропаганди – книги: бібліографічні огляди та перегляди літератури, тематичні книжкові виставки, рекомендаційні списки, книжкові виставки нових надходжень, предметні виставки.

Велика увага приділяється комплектуванню фонду сектору документів з гуманітарних дисциплін та соціальної роботи новими україномовними виданнями, розробленими із врахуванням вимог сучасного навчального процесу, зорієтованими на останні наукові досягнення, самостійну роботу студентів, адже підручник є й залишається одним із основних джерел інформації.

Самостійна робота студентів є однією з важливих проблем у вищому навчальному закладі. Саме у самостійній роботі у студентів понад усе можуть виявлятися цілеспрямованість, самоорганізованість, самостійність, самоконтроль та інші особистісні якості. Суттєву роль у самостійній роботі студентів відіграє робота у секторі документів з гуманітарних дисциплін та соціальної роботи бібліотеки, оскільки саме тут сконцентрована спеціалізована наукова інформація.

Тут студентам надаються необхідні підручники, спеціальні періодичні видання, навчальні та методичні матеріали.

Завдання даного сектору бібліотеки полягає не лише у передачі вихованцеві певного обсягу знань, формуванні умінь орієнтуватися у потоці інформації та користуватися нею, але й у розкритті істинного таланту молодшої людини у певній сфері діяльності. Тут студенти також доповнюють інформацію, отриману на заняттях, розширюють кругозір новими знаннями.

Інформація нині є важливим економічним, політичним та соціальним ресурсом людства, ступінь розвитку та її доступність підносить рівень та якість вищої освіти. Зростання обсягів інформації вимагає її якісної переробки, нових форм роботи. Цей процес супроводжується значними змінами в усіх сферах людської діяльності, а також у бібліотеках ВУЗів.

Інформаційне забезпечення є важливою ланкою навчального процесу будь-якого відділу та сектору бібліотеки. Наскільки її інформаційний простір відповідає запитам користувачів, настільки успішною стає навчальна та науково-дослідницька робота закладу. Саме від чіткої структури інформаційного простору бібліотеки залежить створення необхідних для книгозбірні набору інструментів, використання яких дозволить забезпечити кожному студенту та науковцю вузу оперативний доступ до матеріалів та документів бібліотечного фонду, а бібліотекарям реалізувати нові форми роботи з користувачами.

Автоматизація бібліотечних процесів, виконання традиційних функцій із застосуванням новітніх технічних засобів, адаптування цих функцій до нових умов роботи є ключовими напрямками діяльності підрозділів бібліотеки. Обов'язковою вимогою часу є підключення комп'ютерів бібліотеки до мережі Інтернет. Інтернет – продукт людського генія, будучи глобальною системою, створює новий інформаційний клімат на планеті, втілює свободу слова, дає можливість широкого обміну думками між окремими людьми і народами. Тому для покращення роботи студентів у секторі документів з гуманітарних дисциплін і соціальної роботи. установлено та підключено до Інтернет мережі два комп'ютери а надалі планується збільшити їх кількість до десяти. Це розширить можливість інформаційного забезпечення,

дасть змогу більш ефективно користуватись інформаційно-пошуковими системами. А так як сектор включає розділ науки соціальна робота тому дуже важливо використовувати інформації з Інтернет мережі тому що галузь соціальної роботи в нашій країні ще не достатньо розвинена, досвід та методи роботи зарубіжних країн є одним з основних джерел інформації для студентів спеціальності соціальний працівник.

Підвищення соціальної та інформаційної ролі бібліотек у сучасній освітній діяльності диктує необхідність формування нових методів організації інформаційного простору всіх підрозділів бібліотеки вузу, який реалізується на базі комп'ютерних технологій.

Аналіз бібліотечно-бібліографічних процесів, які відбуваються у вузівських бібліотеках, дає змогу відзначити, що під впливом технічного прогресу сутність процесів змінилася, і це позитивно впливає на діяльність бібліотек тільки тоді, коли рівень їх інформатизації достатньо високий.

Одним із найбільш важливих напрямів роботи сектору у сучасних умовах є формування електронних ресурсів, соціальна значущість яких постійно зростає, водночас загострюється проблема забезпечення системного управління ними. Виникає необхідність визначення пріоритетів комплектування та використання електронних ресурсів відповідно до сучасних запитів користувачів на фоні обмежених можливостей щодо впровадження техніко-технологічних та комунікаційних засобів.

Формування власних електронних ресурсів та організація доступу до національних й міжнародних інформаційних електронних ресурсів стає одним із головних стратегічних пріоритетів інформаційно-бібліотечної діяльності. Бібліотечні електронні інформаційні ресурси, доповнюючи традиційні форми, стають дедалі ефективнішим засобом комунікації. Водночас цей процес породжує певні проблеми: по-перше, з одного боку, спрощуються механізми взаємодії науковців, створюються ефективні засоби доступу до інформації, а з другого – постійно удосконалюються форми та методи захисту інформації, встановлюються засоби обмеження доступу, пов'язані з додержанням вимог авторського права. Селективність доступу до наукової інформації суперечить фундаментальному принципу науково-

культурної комунікації, який пов'язаний з необхідністю відкритого доступу до усіх наукових надбань, культурної спадщини; по-друге, технології оброблення інформації у бібліотеках вузів відстають від технологій поширення інформації та знань у глобальних ресурсах; по-третє, якість та престижність бібліотечних електронних інформаційних продуктів, послуг не відповідає інформаційним запитам та потребам суспільства. Подолання таких недоліків та суперечностей потребує визначення перспективних напрямів розвитку електронних ресурсів вузівських бібліотек.

Нова концепція побудови сучасної бібліотечної системи базується не лише на автоматизації окремої бібліотеки. Її головна мета – створення єдиного всеукраїнського інформаційного простору та інтеграція у світовий бібліотечний інформаційний простір. Звичайно тоді якість та ефективність роботи секторів бібліотеки буде кращою. Але це на даний час тільки перспективи розвитку для сектору.

А для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання:

- створення бібліотечно-бібліографічної інформації та публікаційних текстів в електронному вигляді;
- забезпечення доступу через Інтернет до бібліографічної інформації і повнотекстових баз даних (БД);
- забезпечення електронних засобів пошуку і обслуговування запитів на інформаційні ресурси бібліотеки.

Із розвитком комп'ютерних та телекомунікаційних технологій інформаційний простір бібліотеки буде розширюватися до міжбібліотечного, міжрегіонального, а з часом його межі стануть ще ширшими. Та щоб цього досягти потрібен час та в достатній мірі фінансування бібліотеки.

Література

1. Божко, Н.Н. Роль университетской библиотеки в подготовке современного высококвалифицированного специалиста / Н. Н. Божко // Діяльність бібліотек вищих навчальних закладів у світлі модернізації вищої освіти: матеріали між нар. наук.-практ., м. Севастополь, 19-20 травня 2009р. – Севастополь: Вид-во СевНТУ. 2009. – С.35 – 40.

2. Бабич, В. Роль бібліотек в інформатизації суспільства і підвищенні інформаційної культури / В. Бабич // Бібліотечна планета. — 1998. — № 1. — С. 17–20.

3. Левківський, К. Бібліотека вищого навчального закладу – ключова ланка інформаційного забезпечення навчального процесу на сучасному етапі / К. Лемківський // Вища школа. – 2008. - № 5. – С.33- 41.
4. Про національну програму інформатизації: Закон України, 4 лют. 1998 р. — К.: Кн. палата України, 1998. — С. 2.
5. Шкира, О. Бібліотека вищого навчального закладу : сучасна модель діяльності / О. Шкира // Вища школа. – 2009. - № 7. – С. 80 - 87.
6. Робін Т. Гарбор. Управління автоматизацією бібліотеки. — К., 1997. - С.— 56 с.
7. Левківський, К. Бібліотека вищого навчального закладу – ключова ланка інформаційного забезпечення навчального процесу на сучасному етапі / К. Лемківський // Вища школа. – 2008. - № 5. – С.33- 41.

УДК 027.7:021.89

Ю.О.Маленкова,
*зав. відділом соціально-
правових документів НБ ЧДТУ*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕКИ

На початку третього тисячоліття світ увійшов в еру інформатизації. Особливістю цього періоду розвитку людства є лавиноподібне нагромадження інформації. Передусім цей процес торкнувся освіти. Освіта має бути випереджальною, орієнтуватися на перспективу розвитку всіх сфер економіки, розв'язання основних завдань суспільства, активізувати ініціативу і творчі здібності учасників навчального процесу. Пріоритетним напрямком розвитку вищої освіти в Україні є її інтеграція у світовий та європейський освітній простір. Підвищення якості освітнього процесу здійснюється шляхом використання новітніх технологій, адаптації в інформаційному просторі, цілеспрямованого формування інформаційної культури.

Задовольнити нові вимоги освіти може потужний інформаційний потенціал бібліотек, який має бути актуалізований у відповідних формах організації функціонування і надання бібліотечно-інформаційних послуг суб'єкта освітнього процесу.

Діяльність у різних сферах життя українського суспільства регулюється великою кількістю нормативно-правових актів-законів, президентських указів, постанов Кабінету Міністрів України тощо.

Законодавство України про бібліотеки та бібліотечну справу базується на Конституції України і складається з:

- Основ законодавства України про культуру;
- Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу»;
- Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу»;
- Закону України «Про вищу освіту»;
- Закону України «Про інформацію»;
- Закону України «Про авторське право і суміжні права»;
- Закону України «Про захист інформації в автоматизованих системах» та інших нормативно-правових актів.

Передусім зазначу, що Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» визначає бібліотеку як інформаційний, культурний, освітній заклад, який має упорядкований фонд документів і надає їх у тимчасове користування фізичним та юридичним особам. Бібліотеки України є складовою інформаційної системи держави.

Бібліотечна справа – галузь інформаційної, культурної, освітньої діяльності суспільства, що включає створення і розвиток мережі бібліотек, формування та обробку бібліотечних фондів, організацію бібліотечного, інформаційного та довідково-бібліографічного обслуговування користувачів бібліотек, підготовку кадрів, наукове та методичне забезпечення розвитку бібліотек.

Основою державної політики в галузі бібліотечної справи є реалізація прав громадян на бібліотечне обслуговування, забезпечення загальної доступності інформації та культурних цінностей, що збираються, зберігаються та надаються в тимчасове користування бібліотеками.

Бібліотечна система України – розгалужена мережа бібліотек різних видів, пов'язаних взаємодією і взаємовикористанням бібліотечних ресурсів. Вона функціонує на основі скооперованого комплектування фондів та обробки документів, довідково-пошукового апарату, взаємовикористання бібліотечних ресурсів, а також організації науково-дослідної, науково-бібліографічної та науково-методичної

роботи. Бібліотеки, незалежно від форм власності та підпорядкування, зобов'язані виконувати відповідні норми та правила, встановлені у галузі бібліотечної справи. Обслуговування користувачів здійснюється згідно з правилами користування бібліотекою, розробленими та затвердженими на основі типових правил.

Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» визначає статус бібліотек, правові та організаційні засади діяльності бібліотек і бібліотечної справи в Україні. Гарантує право на вільний доступ до інформації, знань, залучення до цінностей національної та світової культури, науки та освіти, що зберігаються в бібліотеках, визначає загальні засади бібліотечної справи й бібліотечну систему України, встановлює вимоги до формування та збереження бібліотечних фондів, бібліотечного обслуговування з метою задоволення інформаційних, наукових і культурних потреб суспільства, збагачення духовного потенціалу народу.

Відділ соціально-правових документів є підрозділом наукової бібліотеки Чернігівського державного технологічного університету, який забезпечує відповідною інформацією навчально-виховний та науковий процес в корпусі №8 Чернігівського державного технологічного університету.

У своїй діяльності керується Конституцією України, законами України «Про вищу освіту», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Правилами внутрішнього розпорядку ЧДТУ», «Положення про наукову бібліотеку ЧДТУ» та технологічними інструкціями та іншими чинними законодавчими актами, інструктивно-нормативними документами, що регламентують діяльність бібліотек, статутом університету,

Порядок доступу до бібліотечних фондів та інформаційних ресурсів, перелік основних послуг та умови їх надання визначаються «Правилами користування науковою бібліотекою ЧДТУ», які складені на основі «Типових правил користування бібліотекою вищого навчального закладу освіти Міністерства освіти і науки України» та «Типових правил користування бібліотеками в Україні».

Чинні «Типові правила користування бібліотеками в Україні», зареєстровані в Міністерстві юстиції України 8 липня 1999 року за № 449/3742 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства куль-

тури № 319 від 25.05.2001), а також «Типові правила користування бібліотекою вищого навчального закладу освіти Міністерства освіти і науки України» (надруковано: «Інформаційний збірник Міністерства освіти України» № 21, листопад 1998 року) потребують редакції. У зв'язку з активним впровадженням автоматизації в практику роботи бібліотек виникли технологічні зміни, існує специфіка системи автоматизованого обслуговування і т. д. Наприклад, практика роботи бібліотек з автоматизованого обслуговування входить у протиріччя з «Типовими правилами користування бібліотеками в Україні», а саме з п. 3.4 (у редакції Наказу Міністерства культури № 319 від 25.05.2001): «Кожний документ, виданий на абонементі, фіксується у читацькому формулярі та підтверджується підписом користувача». Існуючі «Типові правила користування бібліотекою вищого навчального закладу освіти Міністерства освіти і науки України» також не враховують сучасну специфіку обслуговування. У нормативних документах не чітко визначено питання щодо можливості копіювання інформації (наприклад, фотокопіювання, бо сучасні читачі-студенти мають при собі цифрові фотоапарати, ноутбуки та інше обладнання).

Були неодноразові спроби підготувати новий проект «Типових правил користування бібліотекою вищих навчальних закладів», але справу не завершено. Нова редакція цих документів потрібна як читачам, бібліотекарям, так і представникам контролюючих органів, які перевіряють діяльність бібліотек. Потребує редагування також і «Примірне положення про бібліотеку вищого навчального закладу III-IV рівнів акредитації», затверджене наказом МОН України від 08.08.2004 року № 641, наприклад, п. 4.2. За сучасних умов надзвичайно складно для бібліотек вищих начальних закладів дотримуватися чинних норм забезпечення літературою навчального процесу. Чи потрібні нормативи забезпечення навчальною літературою за умов стрімкого розвитку електронних технологій і за умов ще більш стрімкого збільшення цін на підручники, а також за умов, коли постійно з'являються доповнені і перероблені видання? Яка бібліотека може собі дозволити регулярно оновлювати фонди навчальної літератури у традиційному варіанті (десятками, сотнями примірників однієї назви!), якщо реальна вартість потрібного підручника складає більше 100-200 гривень? Звичайно, традиційні підручники будуть

потрібні завжди, але ж має бути їх адекватна кількість. Використання електронних версій підручників (з дотриманням норм авторського права) допомогло б вирішити проблеми якісного й оперативного обслуговування, а кошти слід було б спрямувати на оновлення комп'ютерної техніки. 50 років існує Науково-методична бібліотечна комісія (НМБК) Міністерства освіти і науки України, яка має гарний досвід роботи не тільки з проведення науково-практичних конференцій, а й досвід видання збірника «Нормативні документи бібліотеки вищого навчального закладу». НМБК має право як ініціювати редагування необхідних документів, так і доручити розробку відповідних проектів нормативних документів відповідним секціям.

У Національній програмі інформатизації, що затверджена законом, прийнятим Верховною Радою України у 1998 р., закріплено юридичне визначення понять: «база даних», «інформаційна послуга», «інформаційна технологія», «інформаційний продукт», а також визначено стратегію розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб українського суспільства. Крім того, у цьому нормативно-правовому акті визначено функції органів державної влади у процесі інформатизації, зокрема:

- захист авторського права на бази даних і програми, що створені для потреб інформатизації та особистої інформації;
- встановлення стандартів, норм і правил використання засобів інформатизації;
- забезпечення доступу громадян та їхніх об'єднань до інформації органів державної влади та місцевого самоврядування, а також до інших джерел інформації;

Якщо у багатьох зарубіжних країнах ця проблема вирішується шляхом ліцензування, для чого існують відповідні інституції, то в Україні такого досвіду немає. Добрі наміри створити електронну бібліотеку можуть призвести до порушення закону.

Вихід нормативно-правових документів, а особливо законів України, - важливе для всіх галузей, у тому числі й бібліотечно-інформаційної сфери. Тому позитивним явищем є прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», що викликало жвавий інтерес у фахівців. Проект цього Закону обговорювався в бібліотеках, навчальних закладах України, що

мають відношення до бібліотечної справи, тому було внесено безліч уточнень, пропозицій. Але кінцевий варіант цього Закону, що підписаний Президентом України 21 травня 2009 року викликає ряд запитань.

Перш за все назва Закону. Закон назвали «Про бібліотеки і бібліотечну справу». Звернімося до термінів «бібліотека» і «бібліотечна справа», що наведені в цьому Законі.

«Бібліотека -... заклад..., що має упорядкований фонд документів... та головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки».

«Бібліотечна справа - галузь..., спрямована на створення та розвиток мережі бібліотек, формування, опрацювання, упорядкування та зберігання бібліотечних фондів, організацію бібліотечного, інформаційного та довідково-бібліографічного обслуговування користувачів бібліотеки...».

Очевидно, що в більш широке поняття «бібліотечна справа» входить й поняття «бібліотека».

Потребує уточнення поняття «бібліотечний фонд - упорядковане зібрання документів, що зберігається в бібліотеці», так як він не зовсім скоригований із терміном «бібліотека», де підкреслено, що головним завданням є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки. Прослідковується якась незавершеність. Виникає асоціація - це підшиті акти, довідки, накази, розпорядження та інші ділові документи. Тоді упорядковані і систематизовані документи в бібліотеці, які зібрані для споживачів, повинні відповідати основним напрямкам бібліотечної діяльності, що зафіксовані ще в Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» у 1995 р., а саме: «формування, зберігання бібліотечного фонду та бібліотечне обслуговування споживачів».

Вимагає також уточнення термін «бібліотека - інформаційний, культурний, освітній заклад...». Виникає запитання: якщо бібліотека освітній заклад, то вона навчає, дає кваліфікацію молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста, магістра? Зрозуміло, що ні. А якщо ні, то чому ж нам не повернутись до старої доброї традиції, коли бібліотеки вважались однією зі складових культурно-освітніх закладів.

Таким чином, проблема правового оформлення діяльності бібліотеки існує в інформаційному середовищі. Це говорить про те, що чинне законодавство, включаючи міжнародні правові акти, застаріло та не враховує бурхливі процеси розвитку інформаційних технологій. Потреба удосконалення та зміни законодавства - це вже об'єктивна реальність, не рахуватися з якою не можна, потрібне створення регламентуючи документів, методичних рекомендацій, які б допомогли бібліотекам знаходити правильні і однакові підходи по впровадженню нових видів робіт. Спільна позиція бібліотек дозволить відстоювати права користувачів на отримання інформації у всіх видах, підвищить роль бібліотек у інформаційному суспільстві, зробить їх більш відкритими і доступними для користувачів.

Література

1. Україна. Конституція (1996). Конституція України : [основ. закон]: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 15 січ. 2009 р.: (відповідає офіц. текстові) — К.: Паливода А. В., 2009. — 118 с. — (Закони України).
2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» // Урядовий кур'єр. - 2009. - 1 липня.
3. Україна. Закон. Про авторське право і суміжні права: Офіц. вид. - К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2002. - 55 с.
4. Мохонько, В. Про нормативну документацію: кому і які потрібні положення, правила, інструкції? / В. Мохонько // Бібліотечний форум України. – 2011. - № 3. – С. 9-11.
5. Васильченко, М. Думки про Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» / М. Васильченко // Бібліотечний форум України. – 2009. - № 4. – С. 2-3.

Відомості про авторів

Житник Оксана Миколаївна	завідувач відділом комплектування, наукової обробки та організації каталогів Наукової бібліотеки ЧНПУ;
Ільченко Ірина Олександрівна.	завідувач відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення Наукової бібліотеки ЧНТУ;
Король Галина Василівна	завідувач сектором документів з гуманітарних дисциплін та соціальної роботи Наукової бібліотеки ЧНТУ;
Луговська Анжеліка Миколаївна	завідувач сектору наукової інформації та наукового цитування Наукової бібліотеки ЧНТУ;
Лузіна Наталія Сергіївна	завідувач сектором Наукової бібліотеки ЧНТУ;
Мамоненкова Майя Володимирівна	заступник директора Наукової бібліотеки ЧНТУ;
Маленкова Юлія Олексіївна	завідувач відділом соціально-правових документів Наукової бібліотеки ЧНТУ;
Примаченко Надія Олександрівна	завідувач відділу наукової обробки документів і організації каталогів Наукової бібліотеки ЧНТУ;
Рейваховська Ганна Олександрівна	бібліотекар II категорії Наукової бібліотеки ЧНТУ;
Татаренко Ліна Семенівна	директор Наукової бібліотеки ЧНТУ.
Шкрєбко Ірина Борисівна	завідувач відділу обслуговування Наукової бібліотеки ЧНТУ.

Для заметок

УДК 027.7
ББК 78
Б11

«БІБЛІОТЕКА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗА- КЛАДУ ЯК НАУКОВИЙ ТА ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ЦЕНТР У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕ- РЕДОВИЦІ»

Матеріали
науково-практичної конференції
27 листопада 2015 р.

Відповідальний редактор	Н. В. Мороз
Мовне редагування	О. В. Друпп
Комп'ютерна верстка	Т. А. Сіденко

Підписано до друку 26.11.2015 р. Формат 60x84^{1/8}
Гарнітура Franklin Gothic Book-11
Обсяг умовн. др.арк. 5,25 . Обл. вид. арк. 4,04. Наклад 10 прим.
Замовлення № 1540.015.010

Чернігівський національний
технологічний університет

Наукова бібліотека

Адреса університету і видавництва:
14027, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95
14033, м. Чернігів, вул. Стрілецька, 1